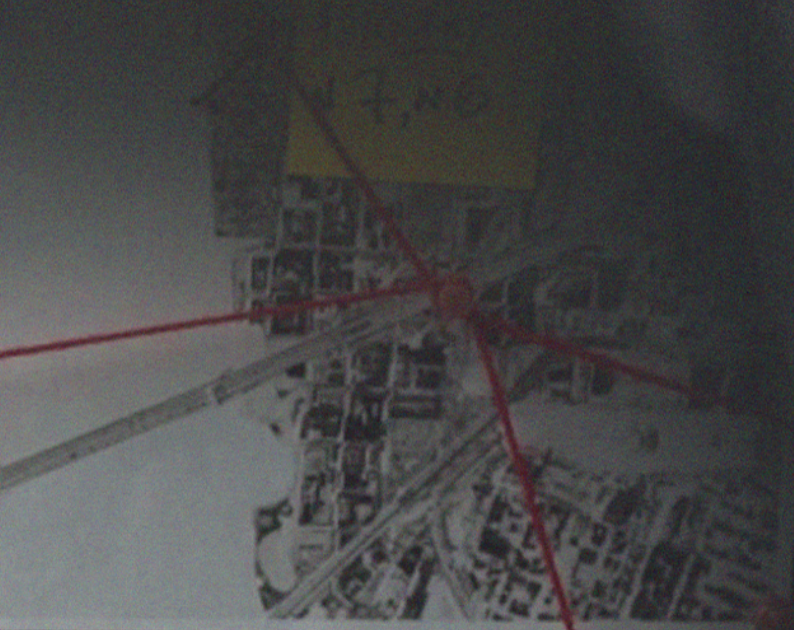
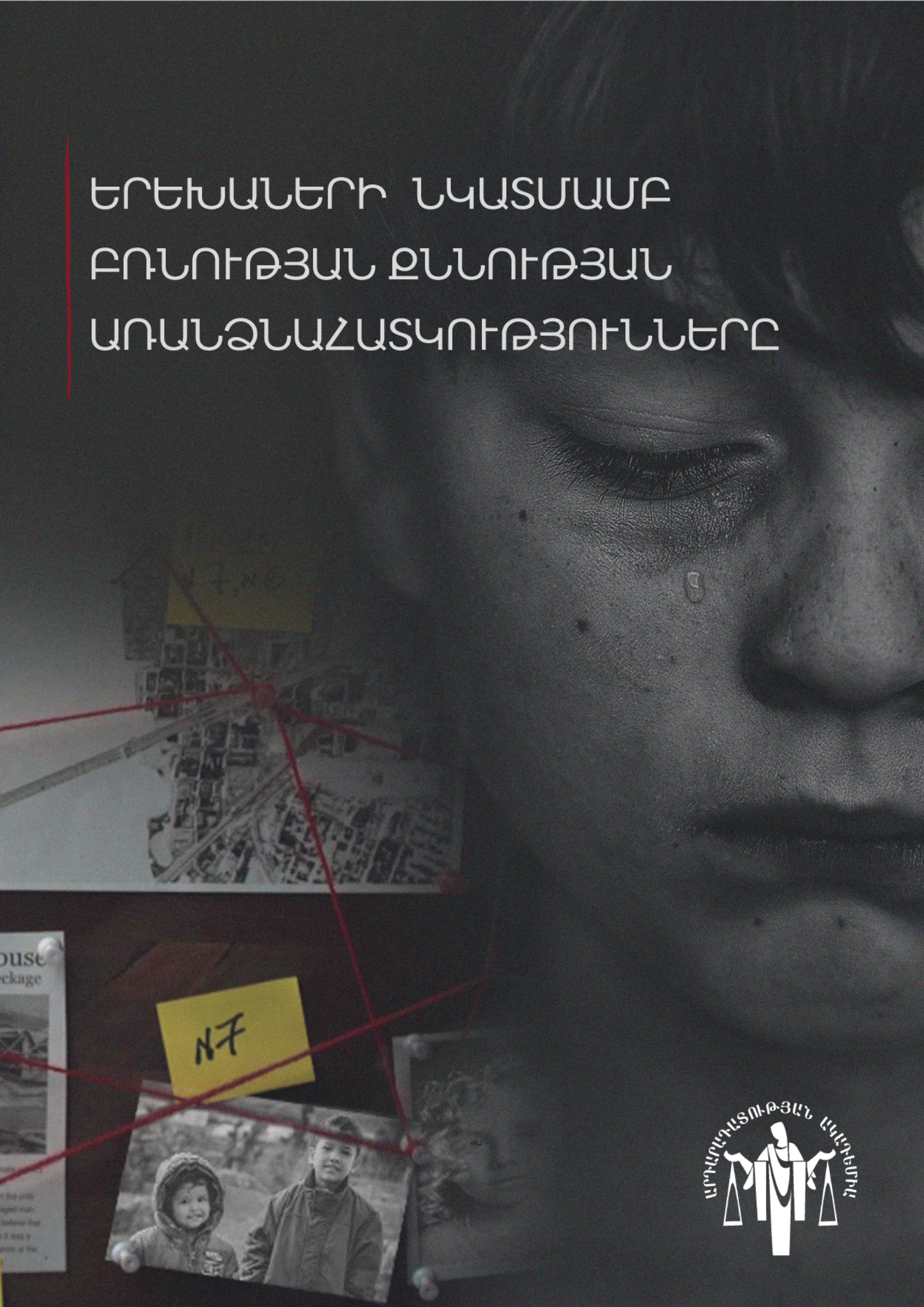

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԶՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ouse
ckage

in the area
aged man,
believe that
I was a
ation at the

N7

ԴԱՍ 10

ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՊԱՅՈՎՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ

Այս դասի (մոտիվացնող
ներածական տեսանյութ+դասի
տեքստ+բառարան+ինքնաստուգիչ հարցեր)
յուրացման համար անհրաժեշտ է
240 րոպե / 4 ժամ:

ՄՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ
(Հասանելի է Արդարադատության ակադեմիայի
կայքի հեռաուսուցման բաժնում):

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի կանոնակարգումները ցույց են տալիս, որ քրեական դատավարության ձևի որևէ տարբերակում և վարույթի հատուկ կարգ սահմանված չէ՝ ելնելով տուժողի կամ վկայի անչափահաս լինելու հանգամանքից, բացառությամբ առանձին քննչական և դատավարական գործողությունների կատարմանը մասնավարժի մասնակցության, ինչպես նաև իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերն օրինական ներկայացուցչի միջոցով ներկայացնելու կանոնների, որոնց մասին արդեն նշեցինք:

Ընդհանրապես, քրեական դատավարության զարգացման պատմությունը ցույց է տալիս, որ քրեական դատավարության նպատակներն ավանդաբար ձևավորվել են պետության և հանցագործություն կատարած անձի միջև հարաբերությունների համատեքստում, ինչի պատճառով այդ համակարգի գործունեությունը հաճախ բարդացնում է տուժողի մոտ ծագող խնդիրները, այլ ոչ թե նպաստում է դրանց լուծմանը, մինչդեռ, ինչպես ուղղակիորեն նշված է «Տուժողի դերը քրեական իրավունքի և

Մինչև 10 րոպե

Ուշադրությամբ
կարդացե՛ք
տեքստը (օգտվելով
բառարանից) և
այն յուրացնելուց
հետո միայն անցե՛ք
ինքնաստուգիչ
հարցերին:

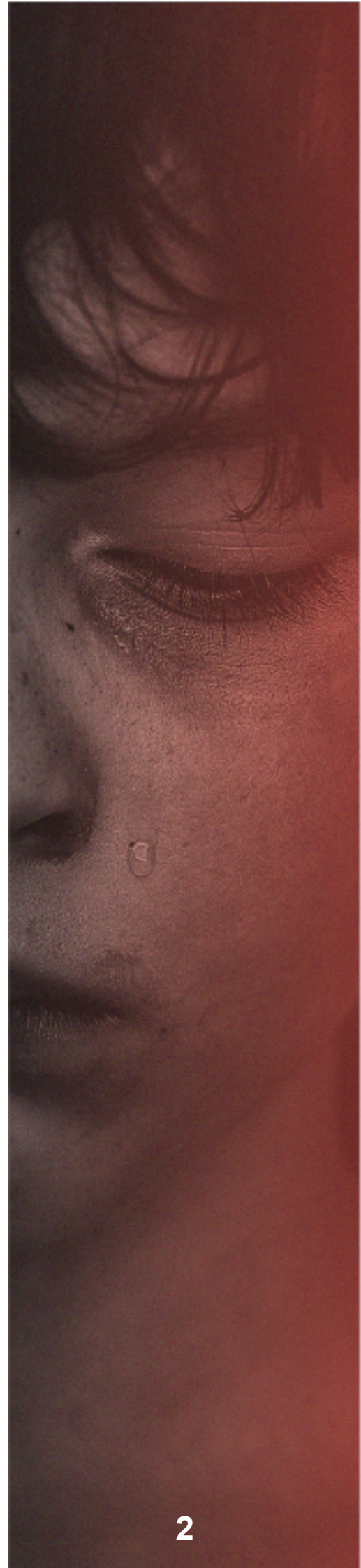
Մինչև 175 րոպե

դատավարության շրջանակներում» թիվ R (85) 11 հանձնարարականի նախաբանում, քրեական արդարադատության հիմնական գործառույթը պետք է լինի տուժողի պահանջմունքները բավարարելը և շահերը պաշտպանելը: Ուստի, նախորդ դարի 70-ական թվականներից ի վեր ընդունվել են մի շարք միջազգային իրավական ակտեր՝ տուժողի դերը քրեական դատավարությունում բարձրացնելու ուղղությամբ: Այս առումով ՄԱԿ-ի ուղենիշները հանդիսանում են քրեական արդարադատության համակարգում տուժողի դերը հստակեցնելուն ուղղված գործուն քայլ, որը փաստացի լրացնում է այլ միջազգային իրավական ակտերում ամրագրված չափանիշները՝ հատուկ կանոններ սահմանելով հենց երեխա տուժողների լավագույն շահերն ապահովելու տեսանկյունից:

Չենվելով դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունների վրա և հիմք ընդունելով միջազգային չափանիշներն՝ առանձնացրել ենք երեք հիմնական խնդիր, որոնք արդիական ու հրատապ են անչափահաս տուժողների և վկաների մասնակցությամբ իրականացվող դատական քննության առանձնահատկությունների տեսանկյունից: Դրանք են՝

1. դատական քննության արագացման սկզբունքը,
2. դատական քննությունը դռնփակ անցկացնելը և
3. երեխայի հարցաքննության դատավարական (հոգեբանական մասը արդեն քննարկվել է առանձին դասի շրջանակներում) առանձնահատկությունները դատական քննության փուլում:

1) ՄԱԿ-ի ուղենիշների 30-րդ կետի «գ» ենթակետը սահմանում է, որ պետք է ապահովվի դատական քննության հնարավորինս

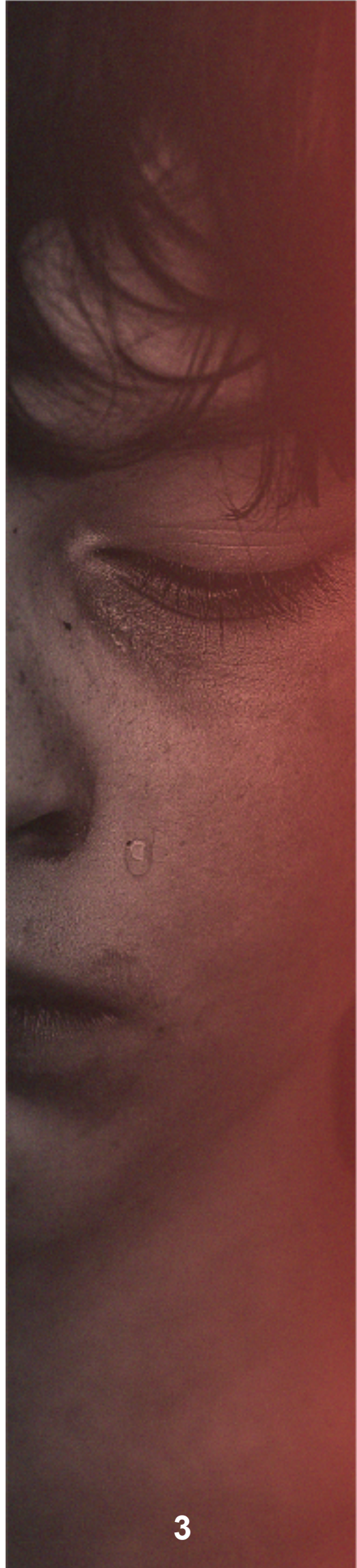
վաղ իրականացումը, եթե ձգձգումները չեն բխում երեխայի լավագույն շահերից:

Նման պահանջ է սահմանում նաև «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի 30-րդ հոդվածը, որի 3-րդ մասի համաձայն՝ *յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ապահովի, որ հետաքննությունը և քրեական դատավարությունը համարվեն առաջնային և անցկացվեն առանց չարդարացված հետաձգումների:*

Այսինքն, միջազգային չափանիշով ազդարարվում է, որ անչափահաս երեխաների և, մասնավորապես, տուժողի մասնակցությամբ վարույթը պետք է իրականացվի **արագացված կարգով:** Մինչդեռ ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գործնականում, ելնելով որոշ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներից, վարույթի արագացման սկզբունքը չի երաշխավորվում:

Նախ, դրա համար առկա չեն բավարար օրենսդրական հիմքեր, քանի որ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությունը չի սահմանում հատուկ կանոններ անչափահաս տուժողների մասնակցությամբ վարույթն արագացված կարգով իրականացնելու մասին, ի տարբերություն մեղադրյալների, որոնց համար նախատեսված է հատուկ դատավարական կարգ՝ «Դատական քննության արագացված կարգը» վերտառությամբ (գլուխ 451), որը թեև ըստ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի¹

¹Տե՛ս Ա. Առուստամյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ՏԴ/0145/01/11 որոշումը:

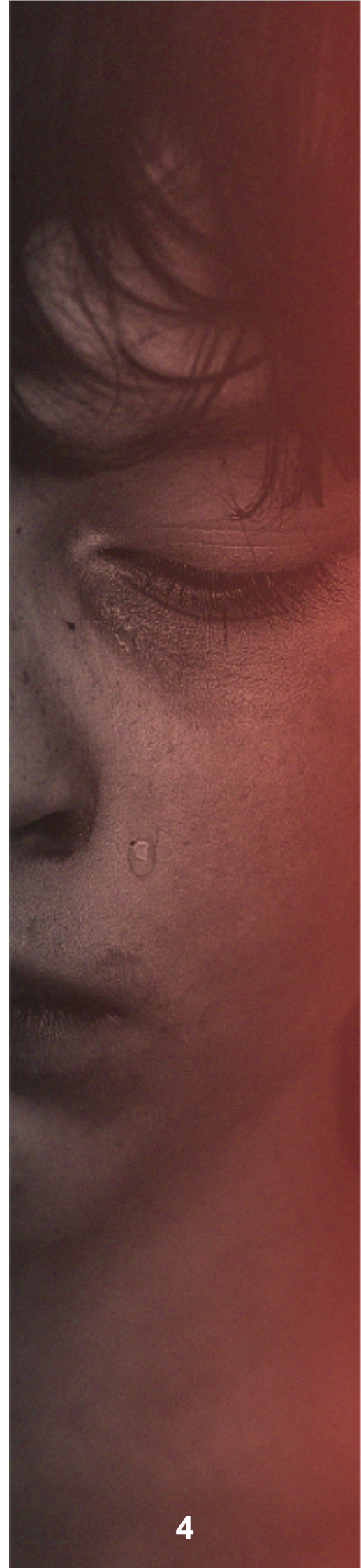

կիրառելի չէ անչափահաս մեղադրյալների նկատմամբ, սակայն գործնականում այն լայնորեն կիրառվում է, ընդ որում՝ բերվում են նաև հիմնավոր պատճառաբանություններ դրա կիրառման առումով, ինչի հետ մենք լիովին համակարծիք ենք²:

Չանդրադառնալով արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների հարցերին և մասնավորապես՝ անչափահասների նկատմամբ դրա կիրառման իրավաչափությանը՝ նկատենք, որ արագացված դատական քննության կարգը որոշակիորեն բխում է նաև տուժողի լավագույն շահերից: Մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի կողմից մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում անհրաժեշտություն չի առաջանա երեխա տուժողին մասնակից դարձնել վարույթին, հարցաքննել նրան և այլն, որը երաշխավորում է երեխաների պաշտպանությունն ահաբեկումից և երկրորդային վիկտիմիզացիայից (double victimization)³, քանի որ վերջիններս ստիպված չեն լինի այդ ընթացքում «շփվել»

² Տե՛ս ՀՀ վերաքննիչ դատարանի թիվ ԵԴ/0368/01/18 քրեական գործով 2018թ., նոյեմբերի 1-ի որոշումը:

³ ՄԱԿ-ի ուղենիշների հիման վրա ՄԱԿ-ի թմրամիջոցների և հանցագործությունների գրասենյակը ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի և երեխաների իրավունքների միջազգային բյուրոյի հետ համատեղ մշակել ու շրջանառության մեջ են դրել «Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխայի մասնակցությամբ արդարադատության վերաբերյալ» մոդելային օրենքը, որի 1-ին գլխում նշված հասկացությունների համաձայն՝ երկրորդային վիկտիմիզացիա նշանակում է վիկտիմիզացիա, որին ենթարկվում է հանցագործությունից տուժած անձը ոչ թե որպես հանցավոր արարքի ուղղակի հետևանքի, այլ պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործողությունների արդյունքում: Նույն տեղում նշվում է նաև «նեվիկտիմիզացիա» հասկացության մասին, որի տակ հասկացվում է՝ իրավիճակ, երբ անձը որոշակի տևական ժամանակահատվածի ընթացքում ենթարկվում է մեկից ավելի քրեական միջադեպերի: Երբեմն հնարավոր է իրավիճակ, երբ երկրորդային վիկտիմիզացիան կարող է ավելի լուրջ հետևանքներ ունենալ երեխայի հոգեբանության վրա, քան նեվիկտիմիզացիան // <http://www.unicef.org/ceecis/UNDOC-UNICEF Model Law on CHildren.pdf>

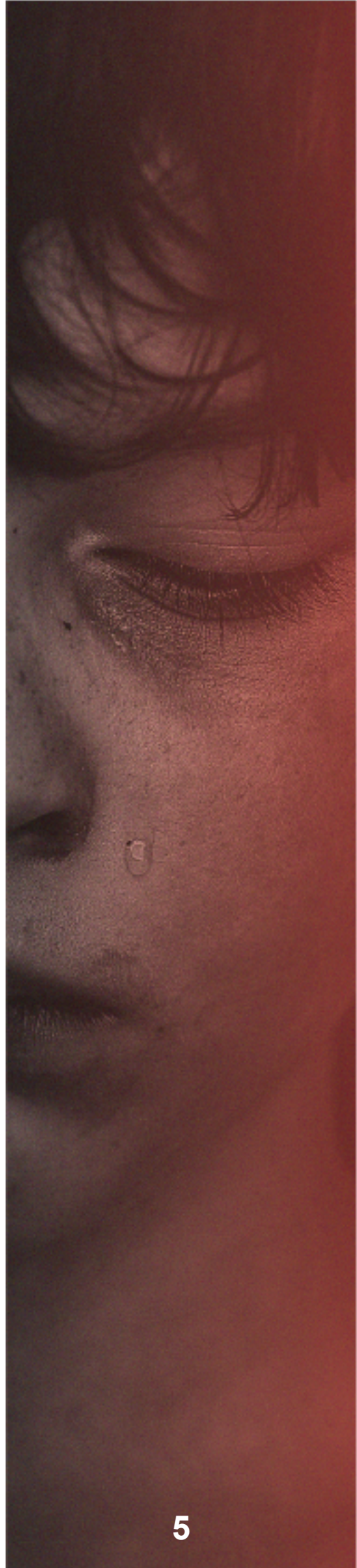

իրենց նկատմամբ հանցանք կատարած անձանց հետ. չէ՞ որ նման դատավարությունները համարվում են դաժան փորձություն երեխաների համար: Ավելին, հիմք ընդունելով նաև այն հանգամանքը, որ տուժողին պատճառված վնասի հատուցումն ևս հանդես է գալիս որպես արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու պայման⁴ կապահովվի նաև նրան պատճառված գույքային վնասի արագ հատուցումը և այլն. հետևաբար, այն գործերով, որոնցով տուժողն երեխա է, պետք է խրախուսել արագացված դատական քննության կարգի կիրառումը: Այս կարգի կիրառումը հանդիսանում է նաև վկա երեխաների իրավունքների պաշտպանության երաշխիք, քանի որ նրանք ևս չեն հարցաքննվի դատարանում:

Երկրորդ, նախաքննական մարմինները և դատարանները քննարկվող գործերին առանձնահատուկ ուշադրություն չեն դարձնում, առավել մեծ ջանքեր չեն գործադրում երեխայի վերաբերյալ քրեական գործի քննությունն արագ անցկացնելու համար:

Օրինակ, ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալի 2015թ. հուլիսի 24-ի գրության հիման վրա ՀԿԳ ավագ քննիչ Ա.Մ.-ի նկատմամբ իրականացվել է ծառայողական քննություն նրա համար, որ Վ.Ս.-ի կողմից անչափահասին շահագործման ենթարկելու, 14 տարին չըրացած անձի հետ սեռական հարաբերություն ունենալու և անձին ապօրինի ազատությունից զրկելու դեպքերի առթիվ հարուցված քրեական գործով քննիչը քրեական գործ հարուցելու հիմքերի և առիթների ակնհայտ առկայության պայմաններում տևական ժամանակ, առանց իրավաչափ նպատակի, քրեական

⁴Տե՛ս Տ.Քամայանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵՇՂ/0097/01/09 որոշումը:

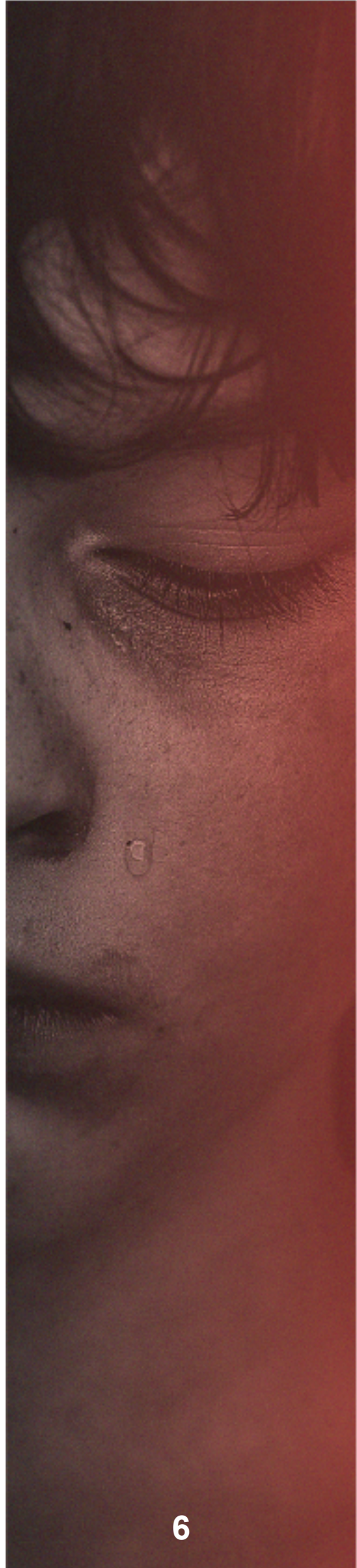

գործ չի հարուցել, նախապատրաստվող առերևույթ հանցավոր արարքների վերաբերյալ տեղեկությունների պայմաններում դրանք խափանելու և կանխելու, ինչպես նաև՝ կատարված առերևույթ հանցավոր արարքները բացահայտելու ուղղությամբ անհետաձգելի քննչական գործողություններ չի կատարել, իսկ քրեական գործ հարուցելուց հետո առանց իրավաչափ նպատակի տևական ժամանակ անհրաժեշտ քննչական և դատավարական գործողություններ չի կատարել, ինչը ստեղծել է նոր հանցագործության կատարման և ապացույցների կորստի իրական հնարավորություն: Նշված դեպքով «քննչական կոմիտեի կարգապահական հանձնաժողովը միաձայն որոշել է, որ նշված դրվագով ՀՀԳ ավագ քննիչ Ա.Մ.-ի գործողություններում առկա են իրավախախտման փաստը և մեղավորությունը⁵»:

Մեկ այլ քրեական գործով դեպքը տեղի էր ունեցել 2013թ. օգոստոսին, սակայն 2019թ. օգոստոս ամսվա դրությամբ դեռևս առկա չէր օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ (գործը գտնվում էր վերաքննիչ դատարանում), իսկ մեկ այլ քրեական գործով քննությունը ձգձգվել էր այնքան, որ լրացել էր քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը և դատարանը որոշում էր կայացրել քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին և այլն:

Այս դեպքում, բացի ողջամիտ ժամկետում գործի քննության սկզբունքի ապահովման անհրաժեշտությունից, արագացված քննությունը հանդիսանում է նաև տուժող երեխայի իրավունքների

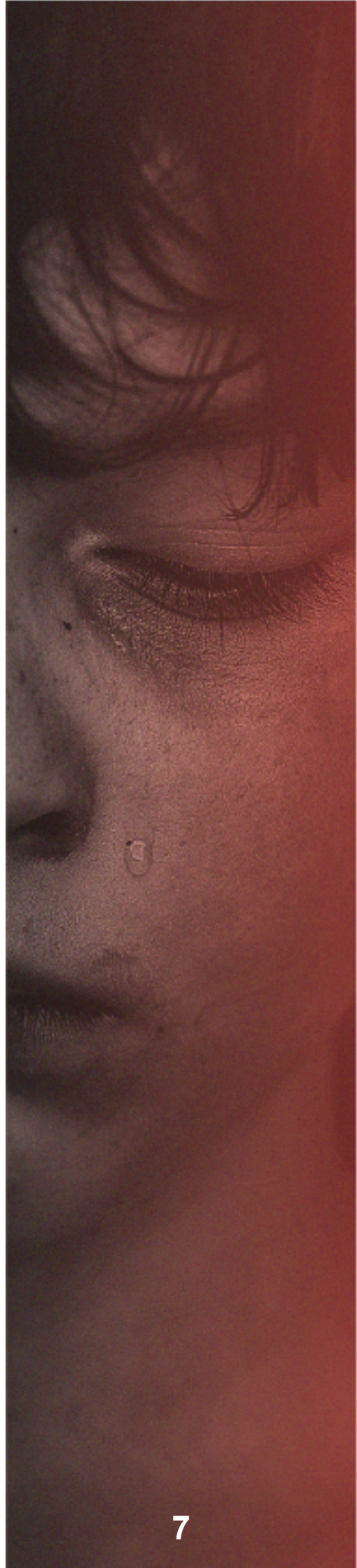
⁵Ղափարյան Ա., Թումասյան Դ. Երեխաների սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններն ու դրանց վարույթի առանձնահատկությունները (ձեռնարկ քննիչների համար): Երևան, 2015, Էջեր 97-98:

և օրինական շահերի ապահովման լրացուցիչ երաշխիք, ուստի գործնականում պետք է ապահովել նախաքննության և դատական քննության արագ իրականացումը, ինչը նշանակում է, որ առաջնահերթության կարգով պետք է քննության առարկա դառնան հիշյալ գործերը, որը զուտ կազմակերպական խնդիր է:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ դատական քննության արագացման սկզբունքը անչափահաս տուժողի լավագույն շահերի ապահովման միջազգային չափանիշներից է, որի նպատակն է ապահովել, որպեսզի երեխաների մասնակցությամբ վարույթը համարվի առաջնային և անցկացվի որքան հնարավոր է արագ, առանց չարդարացված հետաձգումների և ձգձգումները բացառող պայմաններում:

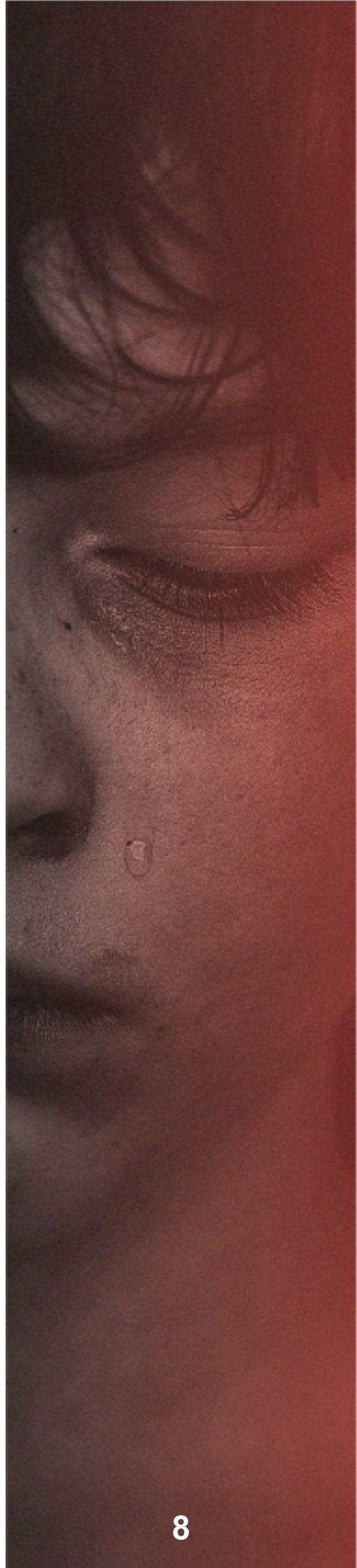
2) Անդրադառնալով դատական քննությունը դնևփակ անցկացնելու սկզբունքին՝ պետք է նկատել, որ այն երաշխավորված է միջազգային չափանիշներով: Մասնավորապես Եվրոպական խորհրդարանի և Եվրոպայի խորհրդի 2011/92EU «Երեխաների սեռական չարաշահման և սեռական շահագործման, մանկական պռնոնգրաֆիայի և Խորհրդի 2004/68/JHA շրջանային որոշումը փոխարինելու վերաբերյալ» հրահանգի (On combating the sexual abuse and replacing Council Framework 2004/68/JHA Decision) 20-րդ հոդվածը (Մինչդատական վարույթում և դատական քննության փուլում երեխա տուժողների պաշտպանությունը) սահմանում է. «(...) 5. Անդամ պետությունները պետք է հավաստիանան, որ 3-ից 7-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների դատական քննության փուլում՝ ա) դատական քննություններն անցկացվեն դնևփակ, (...)»:

«Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ա» կետում նույնպես սահմանված է, որ *յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ՝ ներքին օրենսդրության նորմերի համաձայն ապահովելու համար, որպեսզի դատավորը կարողանա որոշում կայացնել, որ լսումներն անցկացվեն առանց հասարակության ներկայության:*

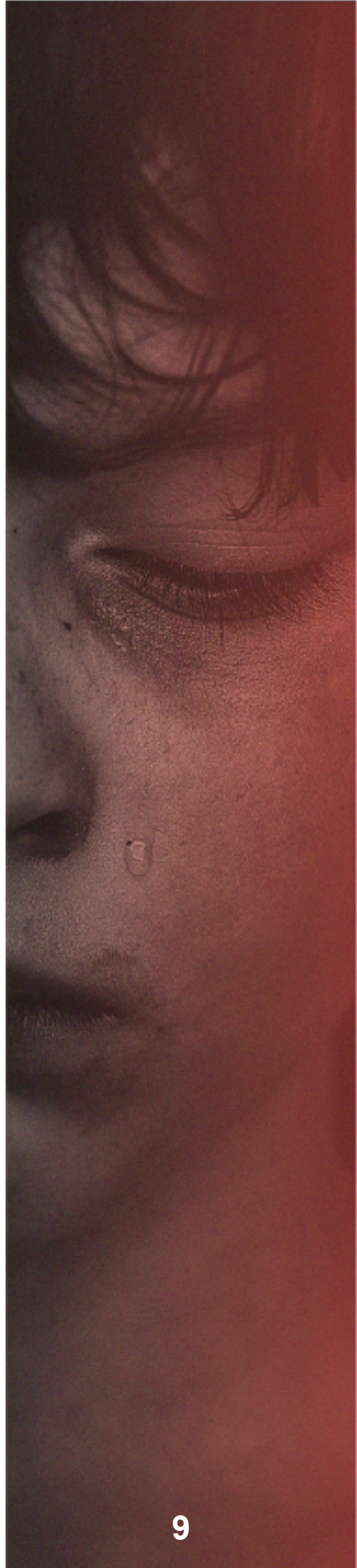
Նույն կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ե» կետում սահմանված է, որ «*Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ պաշտպանելու համար տուժածների իրավունքներն ու շահերը, ներառյալ որպես վկաների՝ նրանց հատուկ կարիքների բավարարումը հետաքննության և քրեական դատավարության բոլոր փուլերում, մասնավորապես հետևյալ միջոցներով՝ (...) ե) պաշտպանելով նրանց անձնական կյանքի, ինքնության և տեսքի գաղտնիությունը և ձեռնարկելով միջոցներ ներքին օրենսդրությանը համապատասխան թույլ չտալու համար ցանկացած տեղեկատվության հրապարակայնացումը, որը կարող է հանգեցնել նրանց ինքնության բացահայտմանը, (...)*»:

Երեխաների մասնակցությամբ վարույթը դռնփակ անցկացնելու մասին պահանջն ուղղակի բխում է նաև ՄԱԿ-ի ուղենիշներից, որոնք սահմանում են, որ անչափահասի մասնավոր (անձնական) կյանքին միջամտությունը պետք է լինի նվազագույն, և այն պետք է տեղի ունենա միայն օրենքով սահմանված կարգով՝ նպատակ ունենալով ապահովելու ապացույցներին ներկայացվող պահանջների կատարումը, ինչպես

նաև արդար դատական քննության իրավունքի իրացումը: Բացի այդ, անչափահաս տուժողի կամ վկայի գաղտնիությունը պետք է պաշտպանվի. մասնավորապես, այն տեղեկությունները, որոնք կարող են բացահայտել վկա կամ տուժող անչափահասին, պետք է հրապարակվեն միայն դատարանի թույլտվությամբ:

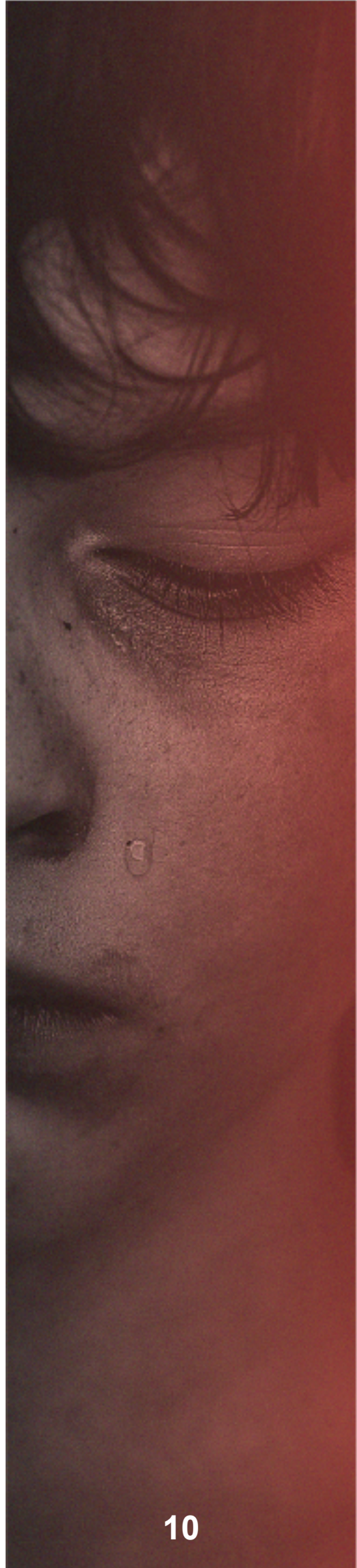
Ավանդաբար դռնբաց դատական քննությունը հետապնդում է դատական ողջ գործընթացի նկատմամբ հասարակական վերահսկողության և դաստիարակչական նպատակներ (ինչպես հանցավորի, այնպես էլ նիստերի դահլիճում ներկա անձանց համար): Մինչդեռ, միջազգային չափանիշների տեսանկյունից, անչափահասների գործերով արդարադատության առանցքային պահանջը ոչ թե հասարակական վերահսկողությունն ու դաստիարակությունն են, այլ անչափահասի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը՝ բնականաբար, չանտեսելով առաջինները: Այլ խոսքով ասած, միջազգային իրավունքի տեսանկյունից անչափահասների մասնակցությամբ գործերով դատավարության դաստիարակչական նշանակությունը և հասարակական վերահսկողությունը զիջում են այնպիսի հիմնարար սկզբունքների, ինչպիսիք են արդարադատության երեխայակենտրոն և պաշտպանական լինելը: Այս սկզբունքներն ենթադրում են, որ դատական քննությունը պետք է բարենպաստ լինի երեխայի լավագույն շահերի տեսակետից և իրականացվի փոխըմբռնման մթնոլորտում, ինչն անչափահասին դատաքննությանը մասնակցելու և ազատ արտահայտվելու հնարավորություն կտա: Բացի այդ, անչափահասի անձեռնմխելիության իրավունքը պետք է հարգել բոլոր փուլերում՝ անհարկի հրապարակայնության արդյունքում նրան վնաս

պատճառելուց խուսափելու համար, քանի որ հասարակության և, մասնավորապես, լրատվության միջոցների մասնակցությունը բացասաբար է անդրադառնում անչափահասի հոգեվիճակի վրա, առաջացնում է խիստ հուզական և լարված վիճակ, որի հետևանքով անչափահասը կարող է արդյունավետ մասնակցություն չունենալ իր շահերին վերաբերող դատավարությանը, ինչպես հարկն է չներկայացնել իր սեփական կարծիքը գործի վերաբերյալ: Հակառակ դրան, դատական քննության գաղտնիությունը կարևոր է ինչպես անչափահասի կողմից իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության՝ օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներից օգտվելու իրավունքի ապահովման, այնպես էլ մասնավոր կյանքի հարգման իրավունքի ապահովման տեսանկյունից:

Ասվածն իր ուղղակի ամրագրումն է ստացել ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 16-րդ հոդվածում, որի 2-րդ մասը սահմանում է, որ գործի քննությունը դատարանում կարող է իրականացվել դռնփակ՝ ելնելով քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց մասնավոր կյանքի, պատվի և արժանապատվության, անչափահասների կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությունից:

Դա նշանակում է, որ դատարանները գործնականում պետք է դռնփակ նիստեր անցկացնեն անչափահաս տուժողների մասնակցությամբ քրեական գործերով: Այս պահանջն առավել կարևոր է այն տեսանկյունից, որ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ երեխաների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների 1/3-ը սեռական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցագործություններն են, իսկ այդ գործերով դռնբաց դատական նիստերը կարող են էական

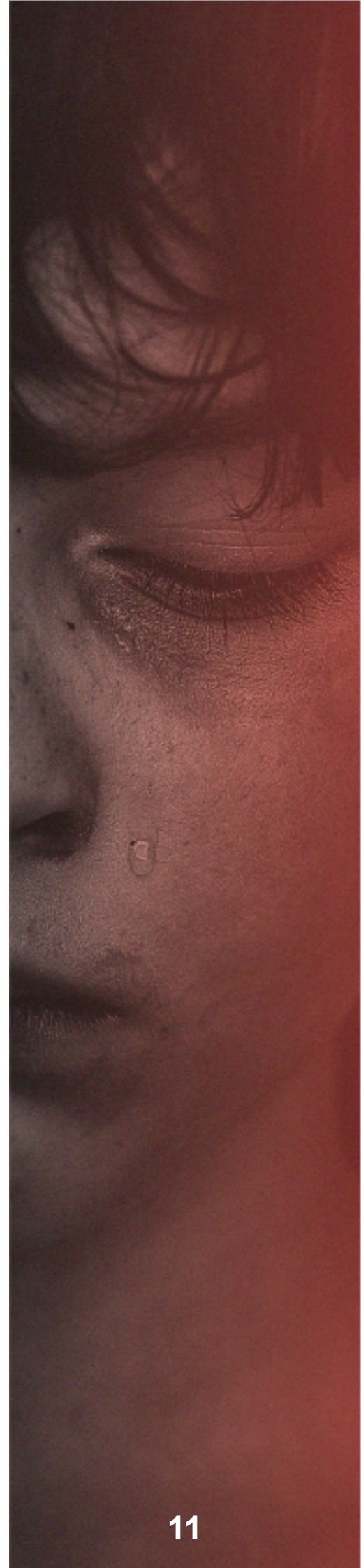

վնաս պատճառել երեխայի լավագույն շահերին՝ պատվին, արժանապատվությանը, մասնավոր կյանքին և այլն:

Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները նաև ցույց են տալիս, որ գործնականում դատարանները դատական նիստերը նշանակում են դռնբաց (թեև մինչ այդ լինում են նաև միջնորդություններ դռնփակ նիստ անցկացնելու մասին, որին դատարաններն անդրադառնում են դատական նիստում), որից հետո, դատական նիստում լսելով կողմերի կարծիքը, որոշում են կայացնում գործի քննությունը դռնփակ անցկացնելու կամ չանցկացնելու մասին:

Դատարանը դռնփակ դատական նիստ անցկացնելու մասին որոշումը պետք է կայացնի դատական քննություն նշանակելու մասին որոշմամբ՝ անկախ նրանից՝ այդ մասին առկա՞ է կողմի միջնորդությունը, թե՞ ոչ: Այլ հարց է, որ դատարանը կաշկանդված չէ դատական քննության մի մասը կամ ամբողջ դատական քննությունը դռնբաց անցկացնելու հարցը քննության փուլում քննարկելու և լուծելու հարցում, որի լուծումը թողնվում է դատարանի հայեցողությանը՝ բնականաբար գնահատելով երեխայի լավագույն շահերին վնասելու կամ չվնասելու հանգամանքի առկայությունը կոնկրետ դեպքում:

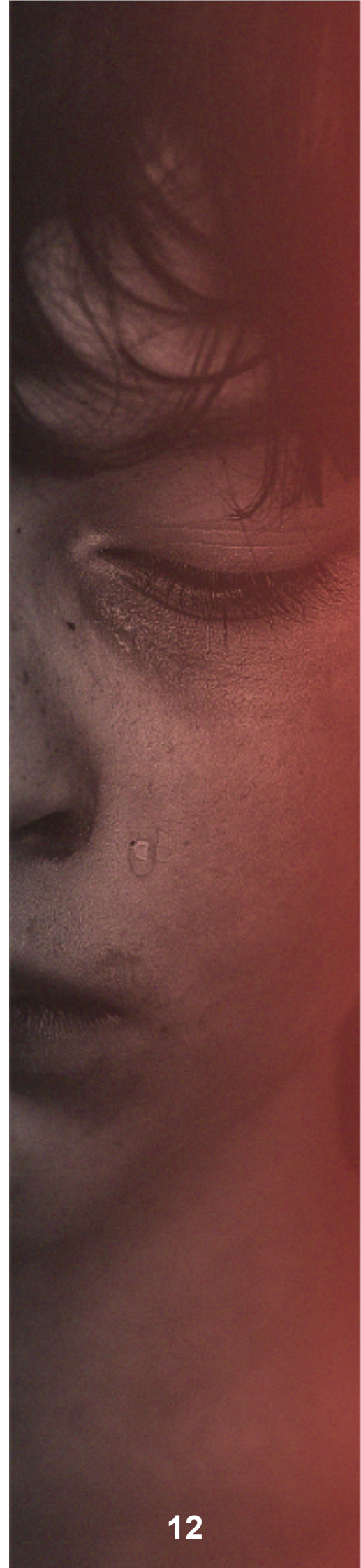
Քննարկվող հարցի հետ կապված կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ գործնականում հանդիպում են դեպքեր, երբ ամբաստանյալի հարազատները հանրայնացնում են դեպքը, քանի որ չեն վստահում քննչական և դատական մարմիններին, կարծում են, որ իրենց հարազատի նկատմամբ իրականացվում է անօրինական քրեական

հետապնդում: Կատարված ուսումնասիրություններից պարզ դարձավ, որ գործերից մեկով ամբաստանյալի հարազատները գործի հանգամանքները քննարկման առարկա էին դարձրել «Կիսաբաց լուսամուտներ» հեռուստատեսային շոուի ընթացքում: Այս առումով տուժողի օրինական ներկայացուցիչը դատարանին միջնորդություն էր ներկայացրել պաշտպանական կողմի անօրինականությունները կանխելու և գործի հանգամանքները հրապարակայնորեն քննարկման առարկա դարձնելը կանխելու խնդրանքով, որը քննարկվել էր դատական նիստում և դատարանի միջամտությամբ կանխվել էին նրանց հետագա գործողությունները:

Նախաքննության մարմինները և դատարանները պարտավոր են միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի նման գործերի հանգամանքները չհրապարակայնացվեն, ինչն ուղղակիորեն ամրագրված է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 16-րդ և 201-րդ հոդվածներում և երաշխավորված ՀՀ քր. օր.-ով:

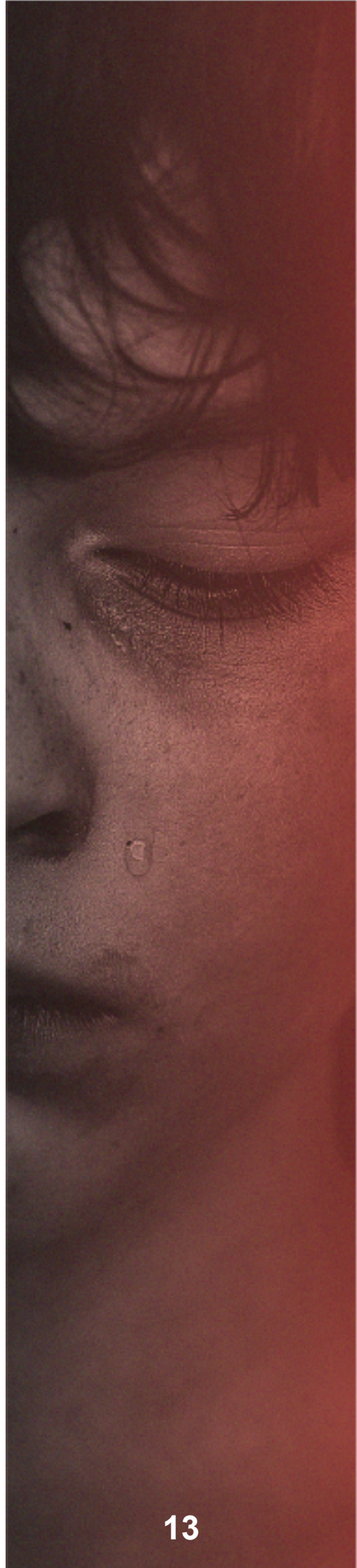
Գ) Անչափահաս վկաների և տուժողների հարցաքննությունը դատարանում իրականացվում է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 341-րդ հոդվածում սահմանված կարգով, որի համաձայն՝ «1. Անչափահաս վկայի հարցաքննությունը, եթե դա անհրաժեշտ է գործի հանգամանքների լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ հետազոտման համար, կողմերի միջնորդությամբ կամ դատարանի նախաձեռնությամբ կարող է կատարվել ամբաստանյալի բացակայությամբ: Դատական նիստի դահլիճ վերադառնալուց հետո ամբաստանյալի համար հրապարակվում են անչափահաս վկայի ցուցմունքները, նրան հնարավորություն է ընձեռվում տվյալ վկային տալ հարցեր և ցուցմունքներ՝ վկայի հաղորդած տվյալների վերաբերյալ:

2. Տասնվեց տարին չլրացած վկան պետք է հեռացվի դատական նիստի դահլիճից նրա հարցաքննությունն ավարտվելուց հետո, բացի այն դեպքերից, երբ դատարանը՝ կողմի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ, անհրաժեշտ է համարում այդ վկայի հետագա ներկայությունը»:

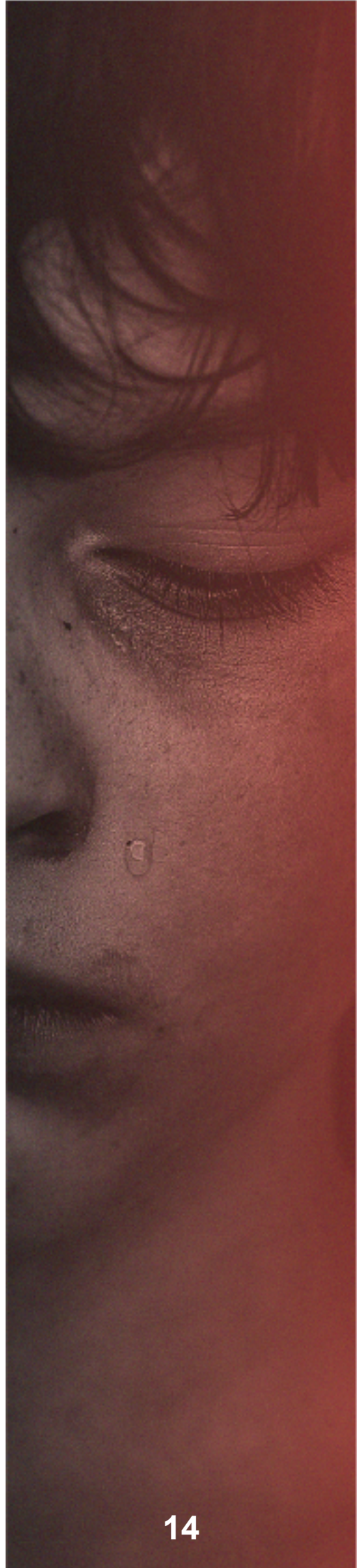
Թեև օրենքում սահմանված է որոշակի առանձնահատկություն անչափահաս վկայի կամ տուժողի հարցաքննության դատավարական կարգի հետ կապված, սակայն քրեական գործերի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գործնականում առաջանում են մի շարք խնդիրներ ինչպես անչափահաս վկաների և տուժողների իրավունքների ու օրինական շահերի ապահովման, այնպես էլ ամբաստանյալի պաշտպանության իրավունքի ապահովման տեսանկյունից: Խնդրի բարդությունը նրանում է, որ բախվում են երկու հիմնարար իրավական սկզբունքներ՝ մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի ապահովումը և երեխայի լավագույն շահերը պաշտպանելը, որոնց միջև ընտրություն անելը, որևէ մեկին մյուսի նկատմամբ առավելություն տալը միանշանակ սխալ է, քանի որ պետությունն ունի ինչպես մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքն երաշխավորելու, այնպես էլ երեխայի իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու պոզիտիվ պարտավորություն:

Ողջ խնդիրը նրանում է, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 341-րդ հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ դրանում սահմանված է այնպիսի դատավարական կարգ, որն առավելապես երաշխավորում է ամբաստանյալի իրավունքը՝ հարցաքննել իր դեմ ցուցմունք տված անչափահասներին և որևէ հատուկ կանոն չի սահմանում հենց անչափահաս

վկայի կամ տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար, իսկ այն կանոնը, որ անչափահասի հարցաքննությունը կարող է իրականացվել ամբաստանյալի բացակայությամբ, նախատեսված է ոչ թե երեխայի լավագույն շահերն ապահովելու համար, այլ արդարադատության շահից ելնելով: Մինչդեռ, միջազգային չափանիշների տեսանկյունից երեխայի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը ևս առաջնային նշանակություն ունի, և պետությունն ունի պոզիտիվ պարտավորություն պաշտպանելու երեխայի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ուստի, որպեսզի չխախտվեն թե՛ մեղադրյալի իրավունքները, և թե՛ անչափահաս տուժողների և վկաների իրավունքներն ու օրինական շահերը, միջազգային չափանիշները սահմանում են տարբեր կառուցակարգեր՝ անչափահաս վկաների և տուժողների հարցաքննության անցկացման համար:

Մասնավորապես, Եվրոպական խորհրդարանի և Եվրոպայի խորհրդի 2011/92EU «Երեխաների սեռական չարաշահման և սեռական շահագործման, մանկական պոռնոգրաֆիայի և խորհրդի 2004/68/JHA շրջանային որոշումը փոխարինելու վերաբերյալ» հրահանգի (On combating the sexual abuse and replacing Council Framework 2004/68/JHA Decision) 20-րդ հոդվածը (Մինչդատական վարույթում և դատական քննության փուլում երեխա տուժողների պաշտպանությունը) սահմանում է. «(...) 5. Անդամ պետությունները պետք է հավաստիանան, որ 3-ից 7-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների դատական քննության փուլում՝ (...) բ) դատական նիստերի դահլիճում երեխայի հարցաքննությունը հնարավորության դեպքում անցկացվի այնպես, որ երեխան անձամբ ներկա չգտնվի դատական նիստերի

դահլիճում. հարցաքննությունը պետք է անցկացվի, մասնավորապես, համապատասխան տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ (...):»:

«Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի «է» կետի համաձայն՝ «(...) մասնավորապես պետք է ապահովվի, որ տուժողների և հանցագործություն կատարած անձանց միջև շփումը դատարանում ... տեղի չունենա, եթե իրավասու մարմինները այլ բան չեն նախատեսում՝ ելնելով երեխայի շահերից, կամ երբ նման շփում պահանջվում է ... վարույթների նպատակներով»:

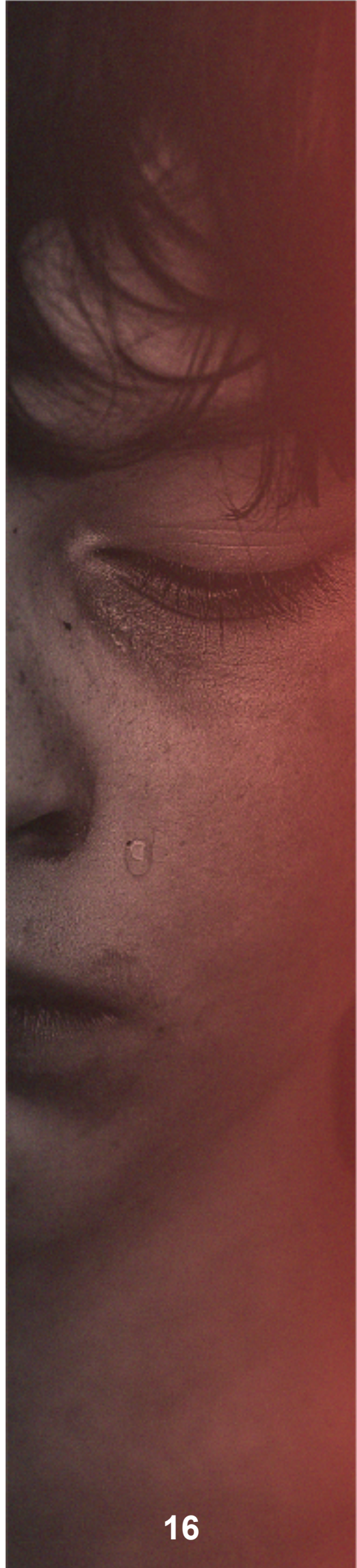
Այնուհետև, նույն կոնվենցիան, շարունակելով առաջադրված դրույթը, 36-րդ հոդվածի 2-րդ մասում տրամաբանորեն նախատեսում է, որ «յուրաքանչյուր Կողմ, իր ներպետական իրավունքով նախատեսված կանոններին համապատասխան, ձեռնարկում է անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ տուժողը կարողանա ցուցմունք տալ դատարանում առանց իր ներկայության, մասնավորապես՝ հաղորդակցության համապատասխան տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ»:

Ուշագրավ են նաև Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի կանոնակարգումները, որոնց համաձայն՝ «1. Յուրաքանչյուր կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ նրա համար, որ ա. երեխայի հետ հարցաքննություններն անցկացվեն առանց անհարկի ձգձգումների, բ. երեխայի հետ հարցաքննությունները, անհրաժեշտության դեպքում, անցկացվեն այդ նպատակի համար նախատեսված կամ հարմարեցված տարածքներում,

- գ. երեխայի հետ բոլոր հարցաքննությունները, անհրաժեշտության և հնարավորության դեպքում, անցկացվեն միևնույն անձանց կողմից,
- դ. հարցաքննությունների թիվը լինի հնարավորինս քիչ, և անցկացվեն քրեական հետաքննության նպատակների խիստ անհրաժեշտության դեպքում (...):»:

Քրեական արդարադատության համակարգում հայտնված երեխաների նկատմամբ գործողությունների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի ուղենիշներում ևս նախատեսված են կանոններ առ այն, որ պետություններն անհրաժեշտության դեպքում պետք է քննարկեն դատարանում երեխայի ցուցմունքների տեսագրումը և տեսագրված ցուցմունքը, ի թիվս այլ միջոցների, որպես պաշտոնական ապացույց ներկայացնելը թույլատրելու հարցը: Ավելին, հիշյալ ուղենիշներում սահմանված են մի շարք սկզբունքներ, որոնք պետք է հաշվի առնել երեխայի մասնակցությամբ հարցաքննությունների անցկացման ընթացքում: Դրանք են, մասնավորապես՝ «25. Մասնագետները պետք է մշակեն և իրականացնեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք ուղղված են վկայություն կամ ցուցմունք տալիս երեխաների համար հեշտացնելուն, միջոցառական և դատական փուլերում հաղորդակցությունը և ընկալումը բարելավելուն: Այդ միջոցները կարող են ներառել հետևյալը.

- ա. ներգրավել տուժող և վկա երեխաների հարցերով մասնագետների՝ երեխայի հատուկ կարիքները բարելավելու նպատակով,
- բ. ներգրավել օժանդակող անձանց, այդ թվում՝ մասնագետների և ընտանիքի համապատասխան անդամների, ովքեր ցուցմունք տալու պահին գտնվում են երեխայի հետ,
- գ. անհրաժեշտության դեպքում նշանակել խնամակալ՝

երեխայի իրավական շահերը պաշտպանելու նպատակով: (...)

30. Մասնագետները պետք է տուժող և վկա երեխաների հանդեպ զգայուն մոտեցում ցուցաբերեն, որպեսզի (...)

դ. կիրառվեն երեխայի հանդեպ զգայուն ընթացակարգեր, այդ թվում՝ երեխաների համար նախատեսված հարցաքննության սենյակներ, մեկ վայրում գործող բազմամասնագիտական ծառայություններ տուժող և վկա երեխաների համար, վերանայված դատական միջավայր, որում ուշադրություն կդարձվի վկա երեխաներին, երեխայի հարցաքննությունների ընդմիջումներ, լսումների նշանակում այնպիսի ժամերի, որը համապատասխանում է երեխայի տարիքին և հասունությանը, ծանուցման պատշաճ համակարգ, որը կապահովի, որպեսզի երեխան դատարան գնա միայն անհրաժեշտության դեպքում, ինչպես նաև երեխայի կողմից ցուցմունք տալու առումով նպաստավոր համապատասխան այլ միջոցները: (...)

31. Մասնագետները պետք է նաև իրականացնեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք.

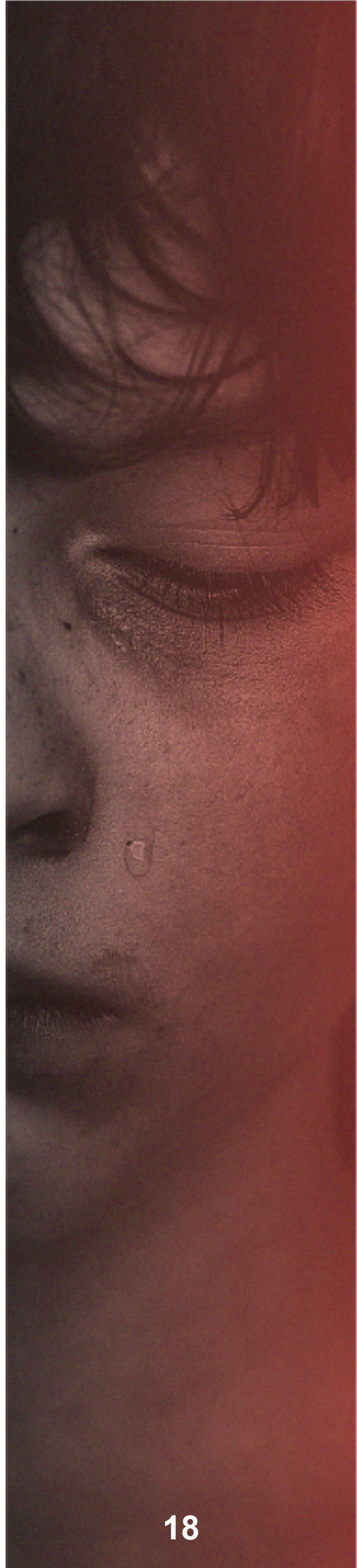
ա. կնվազեցնեն հարցաքննությունների թիվը: Պետք է սահմանել տուժող և վկա երեխաներից ցուցմունք ստանալու հատուկ ընթացակարգեր՝ հարցաքննությունների, լսումների, ցուցմունքների, և, հատկապես՝ արդարադատության գործընթացի հետ անհարկի շփումների թիվը նվազեցնելու նպատակով, այդ թվում՝ տեսաձայնագրման կիրառմամբ,

բ. եթե դա նախատեսված է տվյալ իրավական համակարգով՝ կապահովվեն տուժող և վկա երեխաների պաշտպանությունը հանցագործության

կատարման մեջ մեղադրվող անձի կողմից հարցաքննվելուց՝ միաժամանակ հարգելով երեխայի՝ պաշտպանության իրավունքը: Անհրաժեշտության դեպքում տուժող և վկա երեխաները պետք է հարցաքննվեն (այդ թվում՝ դատարանում) հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի տեսադաշտից դուրս պայմաններում. պետք է նաև տրամադրվեն առանձին դատական սպասասրահներ և մեկուսի հարցաքննության տարածքներ.

գ. կապահովեն, որ տուժող և վկա երեխաները հարցաքննվեն երեխայի հանդեպ զգայուն եղանակով՝ դատավորների կողմից հսկողության հնարավորությամբ, նպաստելով ցուցմունքներ տալու գործընթացին և կրճատելով ահաբեկման հնարավորությունը, օրինակ՝ ցուցմունք տալիս օգնելու կամ հոգեբան փորձագետներ նշանակելու միջոցով: (...):»:

Նպատակահարմար է ուշադրություն դարձնել նաև որոշակի տեխնիկական հարցերի, որոնք կարող են անմիջական ազդեցություն ունենալ երեխայի վրա: Մասնավորապես, դատարանում երեխայի սպասասրահը պետք է առանձնացված լինի չափահասներից, նիստերի դահլիճը պետք է փորձել կահավորել այնպես, որ անչափահասի մոտ չառաջանա վախի ու անհանգստության զգացում, կամ հեռացվեն պետության խորհրդանիշները, հնարավորինս փոփոխվի կահավորանքը, այդ թվում նաև հաշվի առնել դատավորի կողմից առանց պատմունճանի նիստ անցկացնելու հնարավորության հարցը, ինչպես նաև անչափահասին հնարավորություն տալ նստելու իր ներկայացուցչի կողքին, ինչպես նաև վարույթն իրականացնել դատավարական ձևի ոչ խստիվ պահպանմամբ և մասնագիտական եզրաբանության

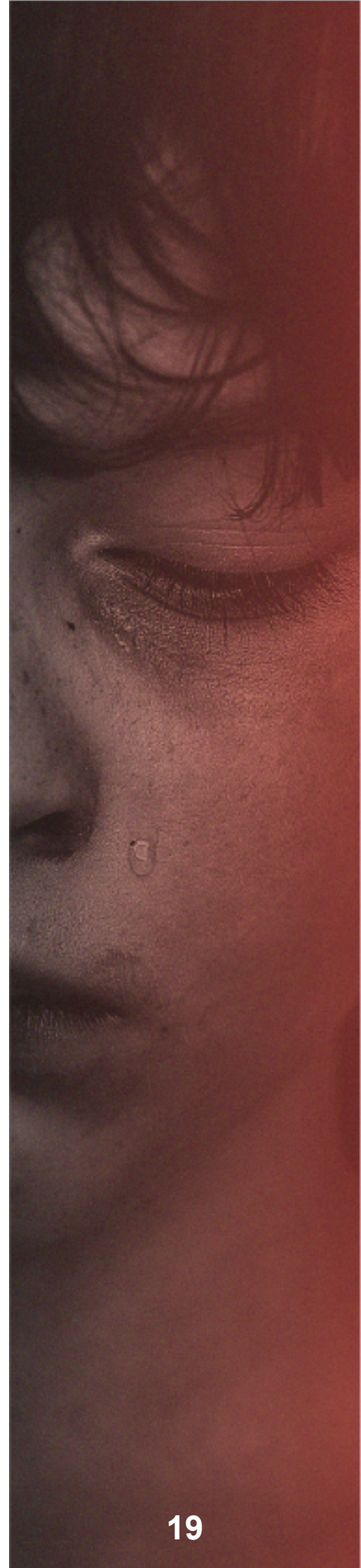
հնարավորինս սակավ առկայությամբ⁶:

ՄԻԵԴ-ը ևս իր նախադեպային իրավունքով հնարավոր է համարել որոշակի դատավարական ձև չպահպանելը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հանցագործություններից տուժել են երեխաներ: Նման դատավարությունները համարվում են դաժան փորձություն երեխաների համար, քանի որ վերջիններս ստիպված են այդ ընթացքում «շփվել» իրենց նկատմամբ հանցանք կատարած անձանց հետ: Այն դեպքերում, երբ մեղադրյալի պաշտպանը կարողացել է անգամ միջնորդավորված կերպով հարցեր հղել տուժողին, ապա այդ դեպքում դատարանը գտել է, որ արդար դատաքննության իրավունքը չի խախտվել: ՄԻԵԴ-ը հնարավոր է համարում տուժող երեխայի հարցաքննության կատարումը գրավոր եղանակով և հոգեբանի ներկայությամբ, առանց մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի ներկայության, կամ այնպիսի սենյակում, որը պաշտպանության կողմին հնարավորություն կտա ներկա լինելու դատավարությանն անուղղակի կերպով, օրինակ՝ միակողմանի հայելու կամ տեսանկարահանման միջոցով⁷:

Ս.Ն. ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով
Եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. *«Չի կարելի պնդել, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «դ» ենթակետը պահանջում է, որպեսզի բոլոր դեպքերում հարցերը տրվեն անմիջականորեն մեղադրյալի և պաշտպանի կողմից»:*

⁶Ն.Աղաբաբյան, ԱՆՉԱՓԱՅԱՍ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆԵՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՅԵՐԻ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԶՐԵԱԴԱՏԱԿԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՅԻՄՆԱԿԱՐՑԵՐ// http://www.yso.am/files/31Nelly_Aghababyan.pdf

⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

Այս գործում արտահայտված իրավական դիրքորոշումը ճիշտ գնահատելու համար պետք է հաշվի առնել գործի հանգամանքները: Այսպես, դիմողն անչափահաս Մ.-ի դեմ սեռական հանցագործության մեղադրանքով դատապարտվել է 8 ամիս ազատազրկման: Սույն գործով մեղադրական դատավճռի հիմքում ընկած են եղել առավելապես Մ.-ի ցուցմունքները և դրանց տեսաձայնագրությունները: Մ.-ին իրենց տանը հարցաքննել է ոստիկանը: Դիմողի փաստաբանը համաձայնել է չմասնակցել հարցաքննությանը, քանի որ Մ.-ի փաստաբանը նույնպես չէր կարող մասնակցել այդ գործողությանը: Սակայն դիմողի փաստաբանը նախօրոք ձևակերպել է իր հարցերը, որոնք ոստիկանի կողմից ներկայացվել են Մ.-ին: Յետագայում փաստաբանը հարցաքննության ձայնագրությունների հիման վրա հաստատել է, որ հարցաքննության ընթացքում շոշափվել են այն հարցերը, որոնք ինքը կցանկանար ներկայացնել: Մ.-ն դատարանում ցուցմունք չի տվել: Դատական քննության ընթացքում վերարտադրվել են Մ.-ի առաջին հարցաքննության ձայնագրությունները և արձանագրությունները: Դիմողը դատաքննության ընթացքում չի միջնորդել, որպեսզի Մ.-ն անձամբ մասնակցի դատավարությանը: Դատարանը նշել է, որ այս գործով կարելի է ընդունել դիմողի պնդումն այն մասին, որ նա ձեռնպահ է մնացել Մ.-ին դատարան կանչելու և անձամբ նրան հարցաքննելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնելուց, քանի որ այդպիսի միջնորդությունը կմերժվեր: Միևնույն ժամանակ, Եվրոպական դատարանը նշել է, որ ոստիկանության աշխատակցի հետ Մ.-ի երկրորդ զրույցը տեղի է ունեցել դիմողի փաստաբանի միջնորդությամբ, ով համաձայնել է չմասնակցել հարցաքննությանը, և այդ կապակցությամբ առարկություն չի ունեցել: Նա չի միջնորդել, որ հարցաքննությունը հետաձգվի կամ էլ տեսագրվի,

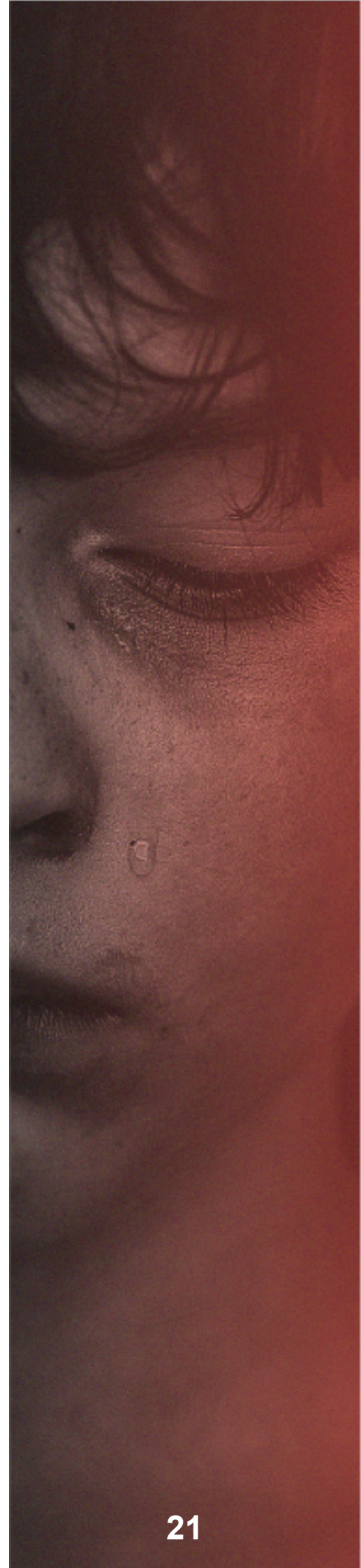

մինչդեռ պաշտպանը նման հնարավորություն ունեցել է: Ավելին, փաստաբանը հնարավորություն է ունեցել ոստիկանի միջոցով տուժողին տալու հարցերը և բավարարված է եղել հարցերի պատասխաններով: Սույն գործով Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրել⁸:

Մեկ այլ՝ «Պ. Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի» (P.S. Germany) (20.12.2001թ.) գործով ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ անչափահաս տուժողների, մասնավորապես՝ սեռական հանցագործությունների անչափահաս զոհերի մասնակցությամբ իրականացվող քրեական դատավարության ընթացքում պետք է հաշվի առնել նրանց շահերի պաշտպանությունը, սակայն հաստատել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ առաջին ատյանի դատարանը մերժել է երեխային հոգեբանական փորձաքննության ենթարկելու միջնորդությունը, իսկ վերաքննիչ դատարանն այդ փորձաքննությունը նշանակել է դեպքից ութ ամիս անց: Բացի այդ, Ս.-ի ցուցմունքները հանդիսացել են դիմողի դատապարտման միակ ուղղակի ապացույցը:

Սույն գործի փաստերը հետևյալն են՝ ութնամյա Ս.-ի հայրը 1993թ. ապրիլի 29-ին հաղորդում է ներկայացրել ոստիկանություն այն մասին, որ երաժշտության ուսուցիչն անհատական դասի ընթացքում երեխայի նկատմամբ իրականացրել է սեռական ոտնձգություն: Ոստիկանները հարցաքննել են անչափահաս Ս-ին և նրա մորը: Ս.-ն հաստատել է հոր հաղորդումը, իսկ մայրը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ երաժշտության անհատական դասերից հետո երեխան անհանգիստ է եղել, իսկ

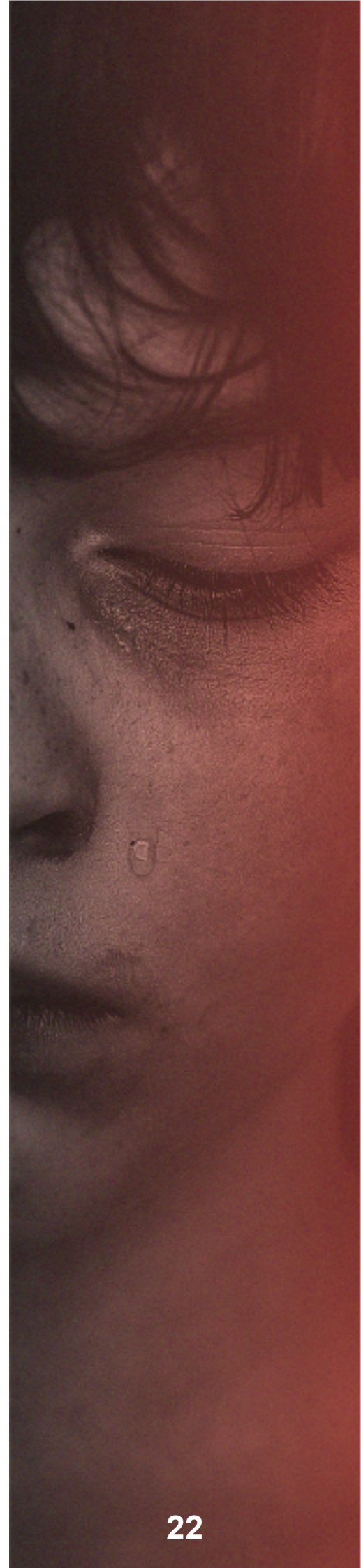
⁸Путеводитель о прецедентной практике Европейского суда по правам человека за 2002 года. Науч. ред.-сост. Ю.Ю. Берестнев, М.В. Виноградов. Перевод с англ. В.А. Власихина. М., 2004, էջ 118:

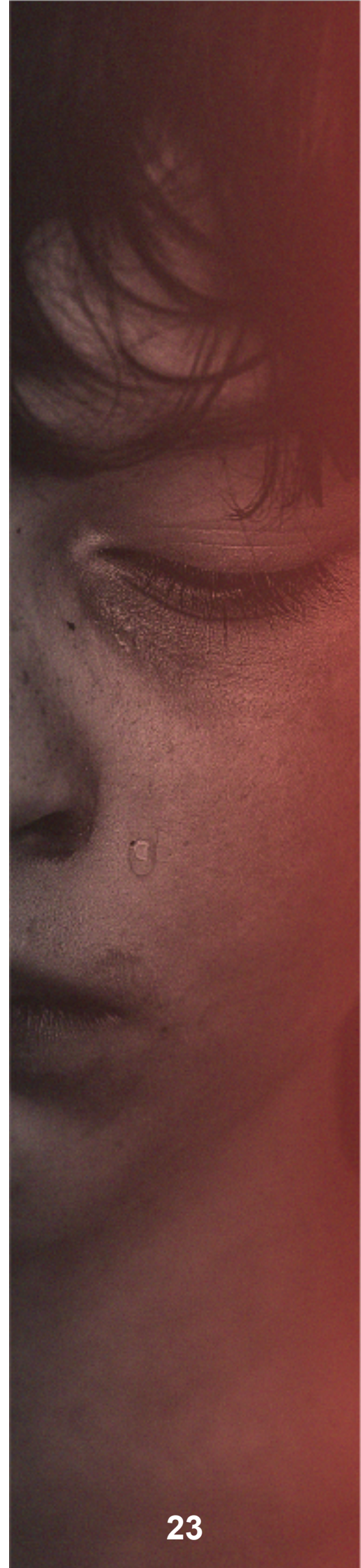
հետագայում իրեն պատմել է սեռական ոտնձգության մասին: Ներպետական դատարանը, հիմք ընդունելով Ա.-ի մայրիկի և Ա.-ին հարցաքննած ոստիկանի ցուցմունքը, ինչպես նաև վերաքննիչ դատարանի կողմից նշանակված հոգեբանական փորձաքննության՝ Ա.-ի պատմածի արժանահավատության վերաբերյալ հոգեբանի եզրակացությունը, դիմողին մեղավոր է ճանաչել անչափահաս երեխայի նկատմամբ սեռական հանցագործություն կատարելու մեջ: Ա.-ի ծնողները հրաժարվել են երեխային ներկայացնել դատարան, քանի որ երեխան ոտնձգության հետևանքով ձեռք էր բերել նեյրոդերմիտ հիվանդություն, և առկա էր նրա առողջական վիճակի վատթարացման վտանգ: Ներպետական դատարանները թեև նշել էին, որ դատարանում Ա.-ի հարցաքննության բացակայությունն էական բացթողում է, սակայն նրան չէին հրավիրել դատարան՝ հիմք ընդունելով երեխայի առողջական վիճակի վերաբերյալ տեղեկանքը և հոգեբանի եզրակացությունը, ըստ որի՝ դատարան ներկայանալու դեպքում կատարվածը վերհիշելու պատճառով երեխայի հոգեբանական վիճակը կրկին կվատթարանա⁹:

Յ.ն ընդդեմ Խորվաթիայի [Y. v. Croatia] գործով ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ Ստամբուլի կոնվենցիայով պետություններից պահանջվում է ընդունել օրենսդրական միջոցներ՝ տուժողի իրավունքները պաշտպանելու համար: Դատարանը նշել է, որ այս միջոցառումների թվին են դասվում, *inter alia* (ի թիվս այլնի), ահաբեկումից և երկրորդային վիկտիմիզացիայից պաշտպանությունը, տուժողներին լսելի դարձնելու, նրանց կարծիքները, կարիքներն ու մտահոգությունները ներկայացնելու և պատշաճ ձևով դիտարկելու, գործող

⁹Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>

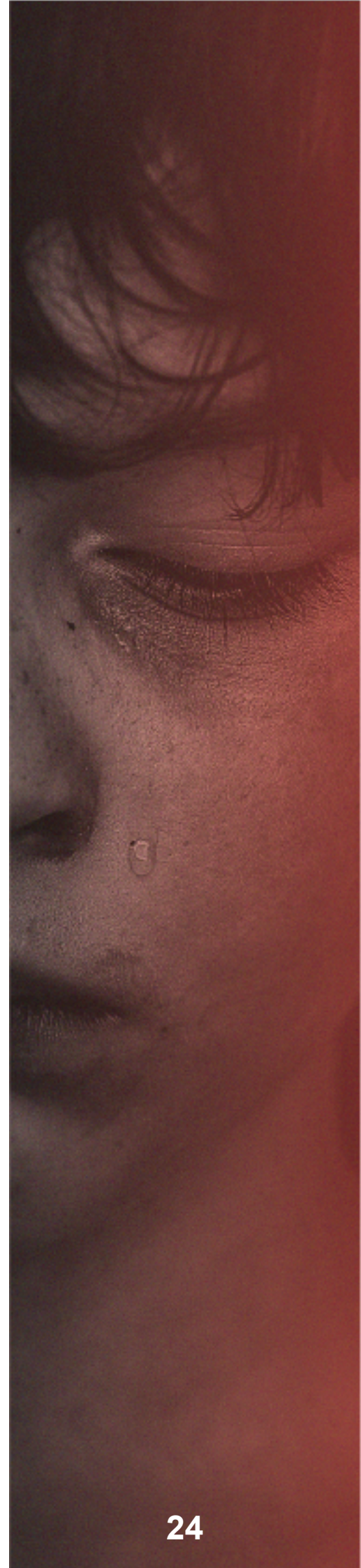
Ներպետական օրենսդրությամբ թույլատրված լինելու դեպքում ենթադրյալ բռնություն գործադրած անձի բացակայությամբ ցուցմունք տալու հնարավորության ընձեռումը: Բացի այդ, ԵՄ-ի՝ հանցագործությունից տուժած անձանց իրավունքների, աջակցության և պաշտպանության նվազագույն չափանիշները սահմանող հրահանգով նախատեսվում է, *inter alia*, որ տուժողների հետ հարց ու պատասխանն անցկացվի առանց անհիմն ձգձգումների, իսկ բժշկական զննությունները հասցվեն նվազագույնի: Ընդունելով տուժողի ցուցմունքի՝ գործով միակ ուղղակի ապացույցը լինելու փաստը, հետևաբար՝ պաշտպանության համար խաչաձև հարցաքննության կարևորությունը՝ Դատարանը վճռել է, որ «*անձի՝ իրեն պաշտպանելու իրավունքը չի ենթադրում պաշտպանության ցանկացած փաստարկ օգտագործելու անսահմանափակ իրավունք (տե՛ս, mutatis mutandis (համապատասխան փոփոխություններով))*»: Այսպիսով, այն վճռել է՝ քանի որ «սեռական բռնություն» քրեական իրավախախտման համար մեղադրվող ամբաստանյալների և նրանց ենթադրյալ տուժողների ուղղակի առերեսումն ենթադրում է տուժողներին հոգեբանական ճնշման ենթարկելու վտանգ, Դատարանը գտնում է, որ անմիջապես պատասխանող կողմից արվող խաչաձև հարցաքննությունը պետք է ամենայն զգուշությամբ զնահատվի ներպետական դատարանների կողմից, և այդ զգուշավորությունը դրսևորվի Էլ ավելի խիստ՝ ինտիմ բնույթ ունեցող հարցերի դեպքում: Դատարանն այնուհետև եզրակացրել է, որ խաչաձև հարցաքննությունը չպետք է օգտագործվի որպես տուժողի ահաբեկման կամ նվաստացման միջոց (Յ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի [Y. v. Croatia], Գործ թիվ 41107/10, 2015 թվական, 106-րդ պարբերություն):

Այսպիսով, գործնականում կարելի է կիրառել տարբեր մոտեցումներ անչափահասների հարցաքննության համար, սակայն էականն այն է, որպեսզի երաշխավորվեն և՛ մեղադրյալի իրավունքները, և՛ անչափահաս վկայի կամ տուժողի իրավունքներն ու օրինական շահերը: Դրա համար հնարավոր են տարբեր մոտեցումներ. անչափահաս տուժողի կամ վկայի հարցաքննությունն իրականացնել առանց մեղադրյալի մասնակցության, իսկ նրա՝ հակընդդեմ հարցման իրավունքն ապահովել միջնորդավորված եղանակով:

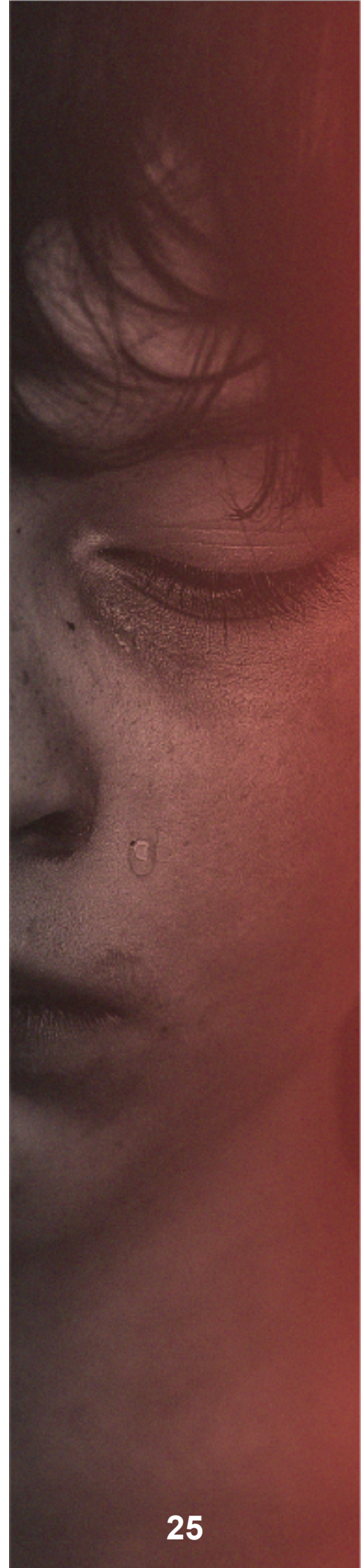
Կարելի է հարցաքննությունն իրականացնել հոգեբանի կողմից՝ նախապես մշակված հարցերը ներկայացնելով հոգեբանին և տեսաձայնագրելով հարցաքննության ողջ ընթացքը, այնուհետև անչափահասի ցուցմունքը ներկայացնել մեղադրյալին և պաշտպանին՝ հնարավորություն ընձեռելով տալու այն հարցերը, որոնք անհրաժեշտ են պաշտպանության իրավունքի իրականացման համար: Նշված հարցերը հետագայում կրկին պետք է ներկայացվեն տուժողին, և այդպես շարունակ: Կամ պետք է բացառել ամբաստանյալի մասնակցությունը անչափահասի հարցաքննությանը, իսկ նրա՝ հակընդդեմ հարցման իրավունքն ապահովել միջնորդավորված եղանակով՝ հարցաքննության ժամանակ կիրառելով տեսաձայնագրում: Ցուցմունքի տեսաձայնագրումը հետագայում պետք է ներկայացնել մեղադրյալին և պաշտպանին՝ հնարավորություն ընձեռելով տալու այն հարցերը, որոնք անհրաժեշտ են պաշտպանության իրավունքի իրականացման համար: Նշված հարցերը հետագայում կրկին կներկայացվեն տուժողին¹⁰:

¹⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>

Ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ գործնականում երեխաները դատական քննության փուլում հարցաքննվում են սովորական կարգով, իսկ ամբաստանյալները և նրանց պաշտպանները տալիս են հարցեր: Եզակի են այն դեպքերը, երբ երեխան չի հարցաքննվում դատական քննության փուլում, այլ հրապարակվում և հիմք է ընդունվում նրա նախաքննական ցուցմունքը: Դա հիմնականում արվում է այն գործերով, որոնցով նախաքննության փուլում իրականացվել է առերեսում կամ, երբ երեխայի ցուցմունքը միակ ու վճռորոշ¹¹ ապացույցը

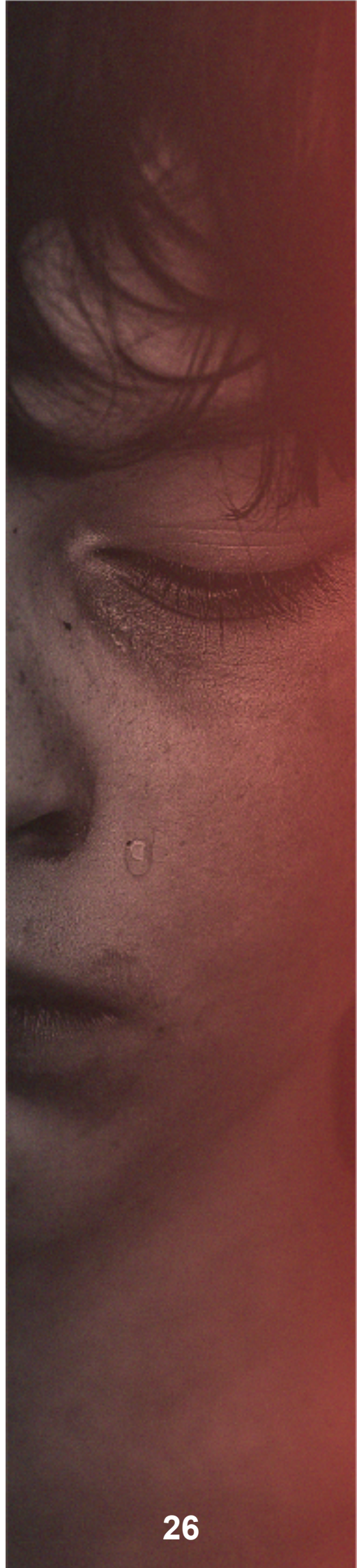
¹¹ «Միակ կամ վճռորոշ ցուցմունքի սկզբունքի» համաձայն՝ այն դեպքում, երբ ամբաստանյալը դատապարտվում է բացառապես կամ հիմնականում այն վկաների տված ցուցմունքների հիման վրա, որոնց մեղադրյալը չի կարող հարցաքննել դատավարության փուլերից որևէ մեկում, նրա պաշտպանության իրավունքներն անհիմն կերպով սահմանափակվում են: Այս համատեքստում «վճռորոշ» բառը պետք է նշանակի միայն այնպիսի նշանակության կամ կարևորության ցուցմունք, որը կարող է որոշել գործի ելքը: Եթե վկայի չստուգված ցուցմունքը հիմնավորվում է այլ հաստատված ապացույցներով, ապա դրա վճռորոշ լինելու հանգամանքը գնահատելը կախված կլինի հիմնավորող ապացույցների նշանակությունից. որքան հավաստի են մեղավորությունը հաստատող մյուս ապացույցները, այնքան քիչ հավանական է, որ չներկայացած վկայի ցուցմունքը կհամարվի վճռորոշ (տե՛ս Ալ-Խավաշայի և Թահերիի գործը, § 131, Ավետիսյանն ընդդեմ Հայաստանի գործը և այլն): Եվրոպական դատարանը նշում է, որ վկայի չներկայանալու համար հիմնավոր պատճառի բացակայությունը չի կարող ինքնին վկայել դատաքննության արդարացի չլինելու մասին, թեև ընդհանուր արդարացիությունը գնահատելիս այն ամեն դեպքում կարևոր գործոն է հավասարակշռությունը որոշելու համար և կարող է որոշիչ դեր ունենալ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 3-րդ կետի «դ» ենթակետի խախտում արձանագրելու հարցում: Ավելին, հաշվի առնելով, որ Դատարանի խնդիրն է պարզել՝ արդյոք դատաքննությունն ընդհանուր առմամբ արդարացի է եղել, այն պետք է ուսումնասիրի ոչ միայն բավարար հակակշռող գործոնների առկայությունն այն գործերում, որոնցում չներկայացած վկայի ցուցմունքը միակ կամ վճռորոշ հիմքն է հանդիսացել դիմումատուին դատապարտելու համար, ինչպես նաև այն գործերում, որոնցում այն չի կարողացել հստակ պարզել՝ արդյոք խնդրո առարկա ցուցմունքը միակը և վճռորոշն է եղել, սակայն, այնուհանդերձ, համոզվել է, որ այն կարևոր նշանակություն է ունեցել, և այն որպես ապացույց ճանաչելը, հնարավոր է, սահմանափակել է պաշտպանության կողմի հնարավորությունները: Հակակշռող գործոնների՝ դատաքննությունն արդար համարելու համար անհրաժեշտ շրջանակը կախված է չներկայացած վկայի ցուցմունքի նշանակությունից: Որքան կարևոր նշանակություն ունենա այդ ցուցմունքը, այնքան ավելի կարևոր նշանակություն պետք է ունենան հակակշռող գործոնները, որպեսզի դատաքննությունն ընդհանուր առմամբ համարվի արդարացի (...)» (տե՛ս Տեր-Սարգսյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով վճռի 44-47-րդ կետերը):

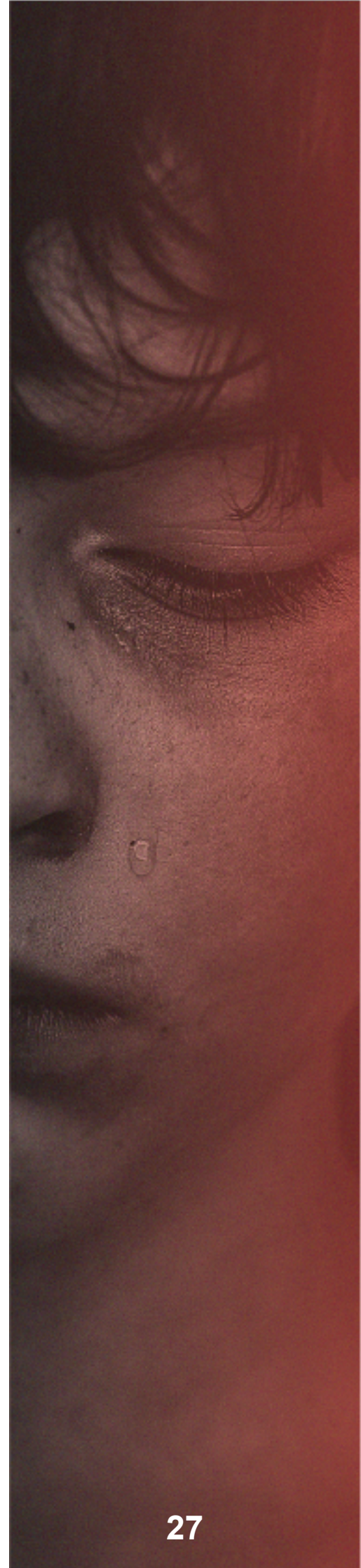
չէ մեղադրանքի հիմնավորման համար: Այս առումով պահպանվում են Եվրոպական դատարանի ձևավորած չափանիշները, որոնց համաձայն՝ որպես կանոն, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 3-րդ կետի «դ» ենթակետով պահանջվում է, որ ամբաստանյալին համարժեք և պատշաճ հնարավորություն տրվի վկայի՝ իր դեմ տված ցուցմունքը վիճարկելու կամ իր դեմ ցուցմունք տված վկային հարցաքննելու՝ վկայի կողմից ցուցմունք տալու ժամանակ կամ հետագա փուլերում (տե՛ս Խողորկովսկին և Լեբեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի [Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia], թիվ 11082/06 և 13772/05, § 707, 2013 թվականի հուլիսի 25)¹²: Այիսնքն՝ որևէ փուլում, եթե հնարավորություն է տրվել վիճարկելու վկայի ցուցմունքը, ապա այն, կապված գործի հանգամանքներից, կարող է բավարար լինել ամբաստանյալի իրավունքի ապահովման համար:

Ուսումնասիրած գործերից մեկով անչափահաս երեխայի ծնողը, ով նաև նրա օրինական ներկայացուցիչն էր, հրաժարվել էր ենթարկվել դատարանի որոշմանը և երեխային հարցաքննության նպատակով չէր ներկայացրել դատարան, թեև պաշտպանական կողմը բազմիցս միջնորդություններ էր ներկայացրել դատարանին, իսկ դատարանը մի քանի անգամ ծանուցումներ էր ուղարկել՝

¹²[Վ]կաները պետք է, որպես կանոն, ցուցմունք տան դատական քննության ժամանակ, ... ամբաստանյալը, ըստ էության, քրեական դատավարության ընթացքում պետք է իր դեմ ներկայացված ապացույցները վիճարկելու արդյունավետ հնարավորություն ունենա: Մասնավորապես, նա պետք է կարողանա ստուգել վկայի ներկայացրած ապացույցների ճշմարտացիությունը և հավաստիությունը՝ դրանք վկայի ներկայությամբ բանավոր քննելու միջոցով՝ վկայի կողմից ցուցմունք տալու ժամանակ կամ վարույթի հետագա փուլերում (տե՛ս Ավետիսյանն ընդդեմ Հայաստանի 2016թ. նոյեմբերի 10-ի վճռի (Գանգատ թիվ 13479/11) 47-րդ կետը):

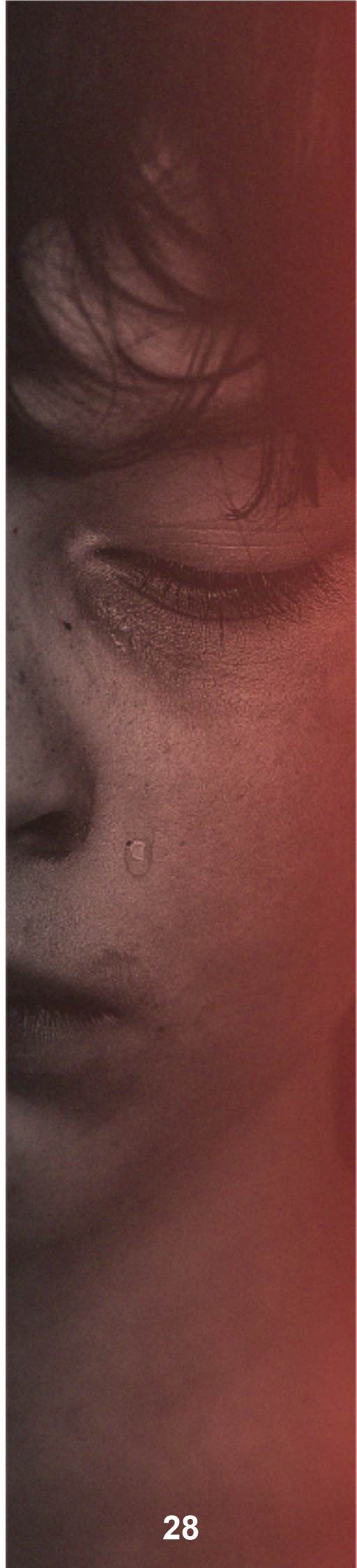
երեխային հարցաքննության ներկայացնելու համար: Արդյունքում, դատարանը հրապարակել էր երեխայի նախաքննական ցուցմունքը և այն դրել դատավճռի հիմքում՝ վկայակոչելով ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը: Սակայն, սույն գործով ուշագրավ էր այն հանգամանքը, որ ծնողը դիմել էր տուժող երեխայի դատահոգեբանական փորձաքննությունն իրականացրած փորձագետին և խնդրել էր տրամադրել կարծիք առ այն, թե «կարելի՞ է արդյոք երեխային որպես տուժող հարցաքննել դատարանում, և դրա արդյունքում երեխայի հոգեկան առողջությանը վնաս չի՞ պատճառվի արդյոք», և ստանալով կարծիք առ այն, որ «5-ամյա երեխային նման պարագայում որպես տուժող դատարան հրավիրելն արգելված է ՄԱԿ-ի 20.11.1989թ. «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 12-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, ինչպես նաև Եվրոպայի խորհրդի 25.10.2007թ. «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի 30 հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերով: Որպես փորձագետ-հոգեբան, ձեր 5-ամյա դստեր նկատմամբ նշանակված դատահոգեբանական փորձաքննությունն իրականացնելիս, հաշվի առնելով նրա մոտ բացահայտված ընկճվածությունը, միջադեպի հետ կապված բացասական ապրումների վրա սևեռվելու հակումը և ինքնամփոփությունը, զգուշացնում եմ ձեզ, որ երեխայի ներկայությամբ հարկավոր է ընդհանրապես խուսափել տեղի ունեցածին անդրադառնալուց և իրականացնել միջոցառումներ, որպեսզի երեխան մեկընդմիջտ մոռանա կատարվածը: Որպես մասնագետ հայտարարում եմ, որ եթե վերոգրյալը հաշվի չառնելով, այնուհանդերձ դատարանը պահանջի Ձեր դստեր ... ներկայությունը, ապա դրանով երեխային ևս մեկ անգամ կպատճառվի հոգեկան ու բարոյական վնաս՝ դրանից բխող հետևանքներով», ներկայացրել էր

դատարանին և դրանով պայմանավորված՝ հրաժարվել երեխային դատարան ներկայացնելուց:

Սույն գործով առանձնապես կարևոր է նաև այն, որ օրինական ներկայացուցիչը դատարանին ուղղված միջնորդությամբ հայտնել էր, որ. «*Եթե դատարանին չեն բավարարի նախաքննությամբ ձեռք բերված հիմնավոր ապացույցները, տեսաձայնագրությունները և փորձագիտական եզրակացությունները, ապա միանշանակ նպատակահարմար էմ գտնում, որ իմ մանկահասակ երեխայի հարցաքննությունն իրականացվի ոչ թե դատարանի, այլ մեկ այլ շենքում, որը դատարան չի հիշեցնի: Հարցաքննությանը պարտադիր մասնակից դարձնել փորձառու հոգեբանի: Բացառել այդ հարցաքննությանը ամբաստանյալի և նրա պաշտպանների մասնակցությունը: Եթե վերջիններս հարցեր ունենան, ապա կարող են ներկայացնել դատարանին, որոնք երեխային կարող են տրվել հոգեբանի միջոցով»:*

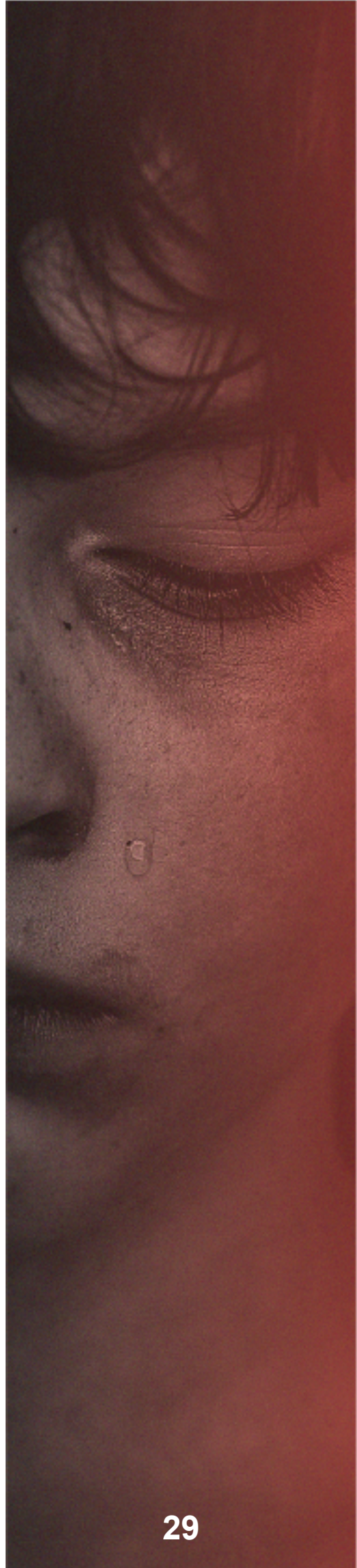
Նույն գործով անչափահաս վկայի ծնողը դատարանին դիմում էր ներկայացրել նաև այն մասին, որ հաջորդ վկան պետք է լինի իր անչափահաս երեխան (տուժողի ավագ քույրը, ով 10 տարեկան էր), ուստի ինքը նրան տեղեկացրել է այդ մասին և հաշվի առել նրա կարծիքն այդ կապակցությամբ: Նաև հայտնել է, որ երեխան մեծ դժվարությամբ է համաձայնել ներկայանալ դատարան, բայց միայն մեկ անգամ: Դատարանին խնդրել էր, որ մեղադրողին և պաշտպանական կողմին տեղեկացնի, որ ցուցմունք տվողն անչափահաս է և չի ուզում բազմիցս ներկայանալ դատարան, ուստի ինքը նախորոք տեղեկացնում է, որ եթե կունենան հարցեր ուղղված երեխային, ապա, որպեսզի այդ հարցերը չմնան անպատասխան, դրանք վկային ուղղեն նույն

օրը՝ վկայություն տալիս: Ուշագրավն այն է, որ երեխայի հարցաքննությունը կիսատ էր մնացել, և դատարանը որոշել էր շարունակել այլ օր, մինչդեռ դրա կապակցությամբ երեխայի հարցաքննությանը մասնակցող մանկավարժը, ով երեխայի դասղեկն էր և մասնակցել էր նաև նախաքննության փուլում հարցաքննությանը, դատարանին գրավոր հայտարարություն էր ներկայացրել առ այն, որ «անչափահասի ներկայությունը հետագայում կայանալիք դատական նիստերին անթույլատրելի է, քանի որ դա ազդում է դեռահասի հոգեբանության վրա: Երեխայի մոտ վերջին ժամանակահատվածում նկատվել է անկումային տրամադրություն: Ապագայում ընկճախտի սինդրոմից խուսափելու համար կտրականապես դեմ եմ երեխայի հետագա մասնակցությանը դատական նիստերին: Ասածս բխում է երեխայի շահերից»:

Վերոգրյալ գործի հանգամանքներին առավել մանրամասն անդրադառնալը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ գործնականում երեխայի օրինական ներկայացուցիչն ու մանկավարժն արել էին այն, ինչը բխում է միջազգային չափանիշներից, և այդ գործողություններին դիմելը վարույթն իրականացնող մարմնի և, մասնավորապես՝ դատարանի պարտականությունն էր: Այդուհանդերձ, Էականն այն է, որ արդեն իսկ ձևավորվում է միջազգային չափանիշներին համապատասխան իրավակիրառական պրակտիկա, ինչը ողջունելի է:

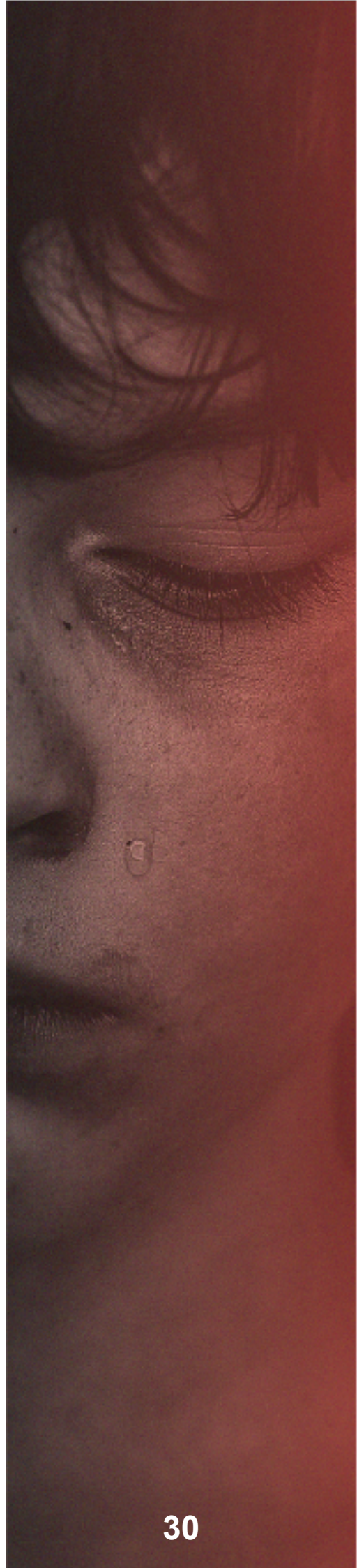
Պետք է նկատել, որ մեր կողմից վերևում բարձրացված շատ հարցեր իրենց լուծումն են ստացել 2020 թվականի հունիսի 3-ին ընդունված «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՕ-300-Ն օրենքով, որը գործելու է 2021 թվականի հունվարի

1-ից: Ըստ այդ օրենքի 8-րդ հոդվածի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 341-րդ հոդվածն առաջարկվում է շարադրել նոր խմբագրությամբ, որում սահմանված են երեխաների հարցաքննության մի շարք առանձնահատկություններ: Մասնավորապես, սահմանված է, որ՝ «1. Անչափահաս վկան կամ անչափահաս տուժողը դատարանում կարող է հարցաքննվել, եթե նրա հարցաքննությունը չի տեսաձայնագրառվել նախնական քննության ընթացքում: Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննության տեսաձայնագրառումը վերարտադրվում է դատական նիստերի դահլիճում: Եթե տեսաձայնագրառման վերարտադրումից հետո առաջանում է անչափահասին հարցեր տալու անհրաժեշտություն, ապա անչափահաս վկան կամ անչափահաս տուժողը ցուցմունք տալու նպատակով հրավիրվում է դատարան:

2. Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննությունը, եթե դա անհրաժեշտ է գործի հանգամանքների լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ հետազոտման համար, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի 207-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքերում, կողմերի միջնորդությամբ կամ դատարանի նախաձեռնությամբ կարող է կատարվել ամբաստանյալի բացակայությամբ: Դատական նիստերի դահլիճ վերադառնալուց հետո ամբաստանյալի համար հրապարակվում են անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի ցուցմունքները, և նրան հնարավորություն է ընձեռնվում տվյալ վկային կամ տուժողին տալ հարցեր կամ տվյալ վկայի կամ տուժողի հաղորդած տվյալների վերաբերյալ տալ ցուցմունք:

3. Դատարանում մինչև 16 տարեկան վկայի կամ տուժողի հարցաքննությունը կողմի միջնորդությամբ կամ դատարանի նախաձեռնությամբ

կատարվում է որակավորված հոգեբանի, իսկ նրա ներգրավման անհնարինության դեպքում՝ մանկավարժի մասնակցությամբ: Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննությանը ներկա լինելու իրավունք ունի նրա օրինական ներկայացուցիչը:

4. Տասնվեց տարին չըրացած վկան կամ տուժողը հեռացվում է դատական նիստի դահլիճից նրա հարցաքննությունն ավարտվելուց հետո, բացի այն դեպքերից, երբ դատարանը կողմի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ անհրաժեշտ է համարում այդ վկայի կամ տուժողի հետագա ներկայությունը:

5. Դատարանը կողմի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ իրավունք ունի անչափահաս տուժողին թույլ տալու ժամանակավորապես դուրս գալ դատական նիստերի դահլիճից, եթե ապացույցների հետազոտմանը ներկա լինելը նրա վրա կունենա բացասական ազդեցություն: Դատական նիստերի դահլիճ վերադառնալուց հետո անչափահաս տուժողի համար հակիրճ հրապարակվում են ապացույցների հետազոտման արդյունքները»:

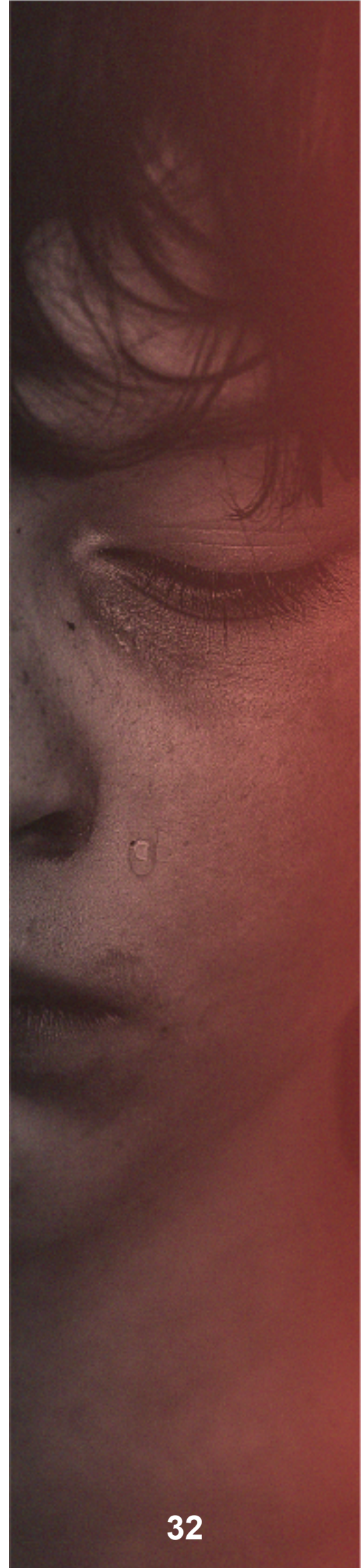
Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ օրենսդիրն ուշացումով, սակայն կատարել է գործուն քայլ անչափահաս տուժողի և վկայի հարցաքննությունը նրանց լավագույն շահերին համապատասխան իրականացնելու, ՀՀ օրենսդրությունը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու, ինչպես նաև մեղադրյալի և անչափահաս վկայի ու տուժողի մրցակցող շահերի հավասարակշռումն ապահովելու ուղղությամբ, ինչը պատշաճ կիրառման պայմաններում կապահովի երեխայակենտրոն արդարադատության համակարգ ունենալու նպատակի իրականացումը:

Առաջարկվող փոփոխությամբ լուծվում է նաև այն կարևոր հարցը, որ երեխաների հետ հարցաքննությունները չպետք է կրկնվեն, որպեսզի բացառվեն նրանց երկրորդային վիկտիմիզացիայի ենթարկելը: Այս առումով Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի «Սեռական շահագործումից երեխաների պաշտպանության վերաբերյալ» 2001 թվականի N R (2001) 16 հանձնարարականի (On the Protection of Children against Sexual Exploitation)¹³ 33-րդ կետը սահմանում է, որ անդամ պետությունները սեռական շահագործումից տուժած երեխաներից և անչափահաս վկաներից ցուցմունքներ վերցնելիս պետք է ապահովվեն այնպիսի հատուկ պայմաններ, որոնք կնպաստեն ցուցմունքներ տալու քանակի կրճատմանը, ինչն իր հերթին կհանգեցնի տուժողներին, վկաներին, նրանց ընտանիքի անդամներին պատճառված վնասի նվազեցմանը և կբարձրացնի նրանց ցուցմունքների արժանահավատությունը՝ հարգելով վերջիններիս արժանապատվությունը:

Սեռական հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով անչափահասների հարցաքննության և վարույթին մասնակցության երաշխիքների տեսանկյունից անհրաժեշտ ենք համարում խոսել «Barnahus»¹⁴ մոդելի մասին, որը բավականին տարածում է ստացել Եվրոպական երկրներում: Մոդելը հիմնադրվել է Իսլանդիայում, հետագայում տարածվել է նաև Շվեդիայում, Դանիայում, Նորվեգիայում, իսկ 2017

¹³http://www.ibcr.org/editor/assets/thematik_report/2/2005_compilation_en_1.pdf

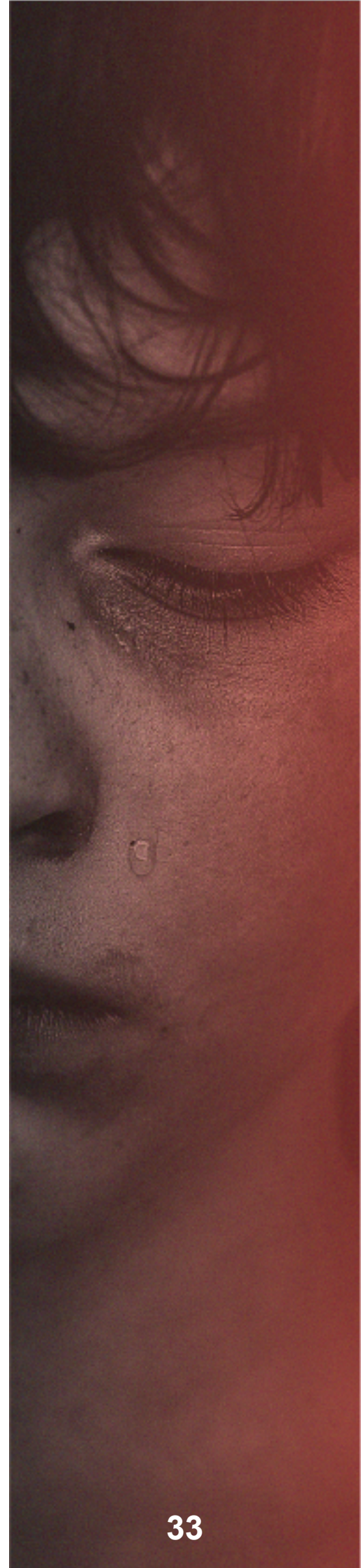
¹⁴«Barnahus» սկանդինավյան տերմին է, որը թարգմանաբար նշանակում է «երեխայի տուն»:

թվականի վերջին՝ նաև Արևելյան Եվրոպայում¹⁵: «Barnahus»-ի մոդելը ոգեշնչված է հետաքրքիր ամերիկյան փորձով: Տարբերությունն այն է, որ ԱՄՆ-ում երեխաների շահերի պաշտպանության կենտրոնները (Children’s Advocacy Center(CAC)) իրենցից ներկայացնում են 34-ներ, որոնք համագործակցում են նահանգային իշխանությունների հետ՝ դատարանների, դատախազության հետ, և իրականացնում են համապատասխան ծառայություններ¹⁶: «Barnahus»-ը, որը կառուցված է նույն այս (CAC) մոդելով, պետականացվեց այն իր բնույթով եզակի, բազմաոլորտային, միջսեկտորալ պետական հաստատություն է, որի շրջանակում համագործակցում են առողջապահության նախարարությունը, դատարանները, դատախազությունը, քննչական մարմինները, ոստիկանությունը, ինչպես նաև սոցիալական հարցերի նախարարությունը՝ որպես երեխայի պաշտպանության խնդիրներով զբաղվող հիմնական կառույցներ: Այս մոդելի հիմնական նպատակը և իմաստը հետևյալն է՝ երեխան, ով ենթարկվել է սեռական բռնության, պետք է հարցաքննվի մեկ անգամ և հնարավորինս քիչ վիկտիմիզացվի: Այս կապակցությամբ Մոդելն առաջարկում է, որ երեխայի հարցաքննությունն իրականացվի ոչ թե ոստիկանությունում կամ դատարանում, այլ բնակարանային պայմաններում՝ երեխաների համար հարմարեցված մանկական հատուկ կենտրոններում, որտեղ աշխատում են հատուկ վերապատրաստված պետական աշխատողներ՝սոցիալական աշխատողներ, մանկական հոգեբաններ, առողջապահության ոլորտի աշխատակիցներ և, ամենակարևորը, հարցաքննություն իրականացնող վերապատրաստված անձինք: «Barnahus» մոդելը տարբեր երկրներում գործում է տարբեր

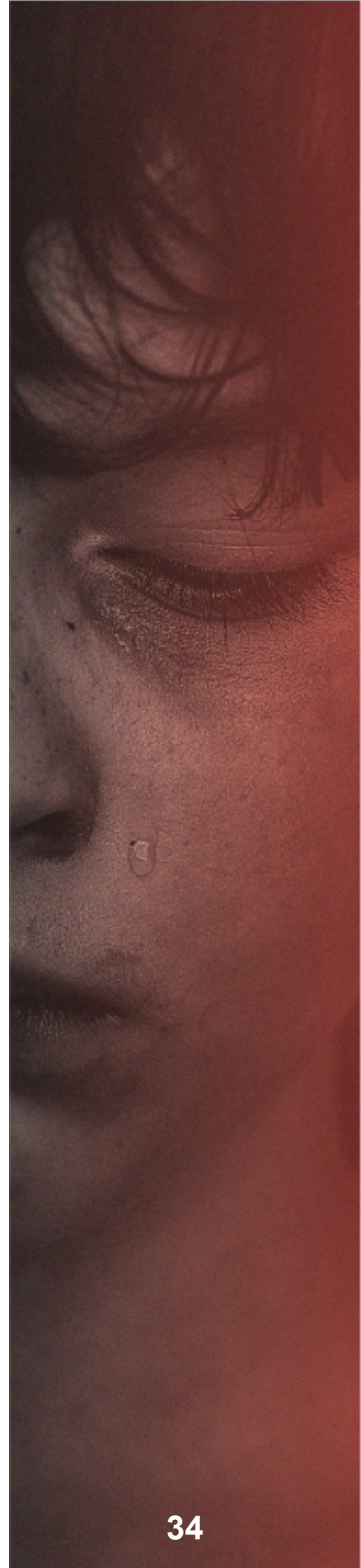
¹⁵ <https://childhub.org/en/promising-child-protection-practices/what-barnahusand-how-it-works>

¹⁶ <http://www.cac-ottawa.org>

կերպ: Օրինակ՝ Իսլանդիայում սահմանված է, որ հարցաքննությունը պետք է իրականացվի հատուկ արդարադատության ոլորտում հարցաքննությունն իրականացնելու համար վերապատրաստված հոգեբանի կողմից: Հարցաքննությունն իրականացվում է հայելային սենյակում, որտեղ հայելու մյուս կողմում ներկա են գտնվում քրեական գործի քննությունն իրականացնող մարմինները՝ քննիչը, դատախազը, դատավորը, որի վարույթում գտնվում է քրեական գործը, ինչպես նաև երեխայի շահերը ներկայացնող անձինք՝ փաստաբանը, օրինական ներկայացուցիչը և մեղադրյալի պաշտպանը: Շվեդիայում այն ստացավ հետևյալ կարգավորումը՝ հարցաքննությունն իրականացվում է մանկական հոգեբանության հատուկ կուրս անցած և հմտությունների տիրապետող մասնագիտացված քննիչի կողմից: Կարելի է ասել, որ բոլոր այն երկրներում, որտեղ կիրառվում է վերը նշված մոդելը, հարցաքննությունը ձայնագրվում է, որպեսզի հետագայում այն որպես ապացույց օգտագործվի դատաքննության ժամանակ:

Անկասկած քննարկվող հարցը սերտորեն առնչվում է մրցակցության, ինչպես նաև մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի ապահովման սկզբունքների հետ, քանի որ նախատեսվող կարգավորումներն ինչ-որ չափով սահմանափակում են մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը: Սակայն Մոդելն այս խնդրի հետ կապված տվել է լուծման իր տարբերակները: Օրինակ՝ Դանիայի օրենսդրությամբ սահմանված է, որ երեխան հարցաքննվում է նույն անձի կողմից, նույն կենտրոնում և նույն պայմաններում՝ առանց ժամանակահատվածի էական տարբերության, ոչ թե մեկ, այլ երկու անգամ: Առաջին հարցաքննության արդյունքներից հետո մեղադրյալի պաշտպանը կազմում է այն հարցերի ցանկը, որոնք պետք է տրվեն երեխային երկրորդ հարցաքննության

ժամանակ: Իսկ դատավորի ներկայությունը հարցաքննությանը հնարավորություն է տալիս անչափահաս տուժողի ցուցմունքները հետազայում օգտագործելու որպես ապացույց: Ինչպես տեսնում ենք, մոդելն այս եղանակով փորձել է լուծել միջակցության սկզբունքի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի ապահովման պահպանման խնդիրները¹⁷:

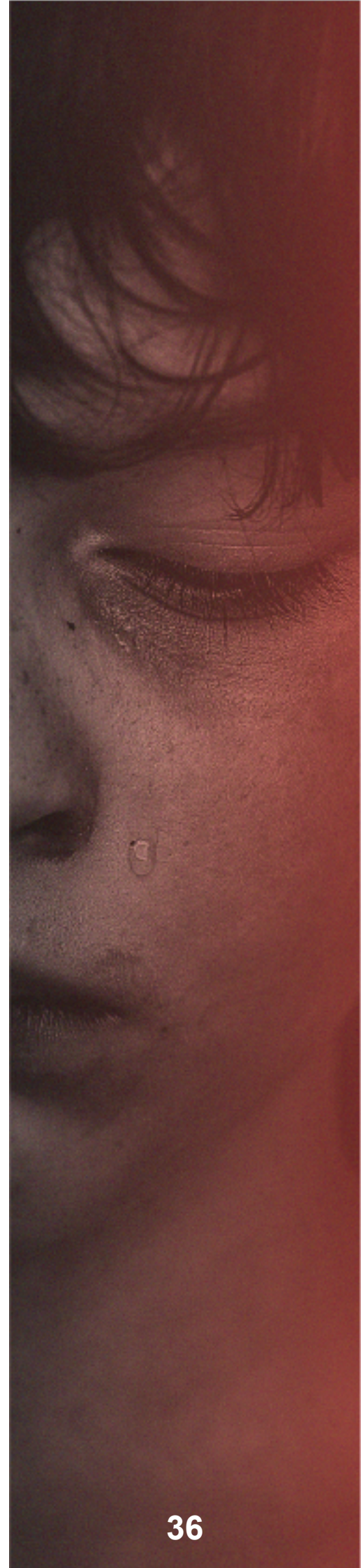
Կանադայի Գերագույն դատարանն անդրադարձել է սեռական հանցագործություններով անչափահաս երեխաների՝ մինչև դատարան տրված ցուցմունքների թույլատրելիությանը: Այսպես՝ «Ռ.-ն ընդդեմ Խանի» ((1990) 2 S.C.R.531) գործով Կանադայի Գերագույն դատարանը նշել է, որ գործը քննող դատավորը թույլ է տվել դատական սխալ՝ արգելելով երեք ու կես տարեկան սեռական բռնության զոհին առանց երդման վկայություն տալ, ինչպես նաև այն, որ դատավորը թույլ չէր տվել մեղադրանքի կողմին ներկայացնել սեռական ոտնձգության ենթարկվելուց 15 րոպե հետո երեխայի՝ իր մայրիկին տված վկայությունը: Եթե առանց երդման տրված վկայությունը չէր կարող օգտագործվել, ապա կստեղծվեր մի վտանգավոր իրավիճակ, որի դեպքում փոքր երեխաների հանդեպ սեռական հանցանքներով հնարավոր չի լինի իրականացնել հետապնդում: Երեխայի մայրիկի ցուցմունքի առնչությամբ Կանադայի Գերագույն դատարանը գտել է, որ կարելի է դրսևորել «ասեկոսե» ապացույցի վերաբերյալ ավելի ճկուն, բայց «սկզբունքային» մոտեցում: Անկախ զգուշության կարիքից՝ «ասեկոսե» ապացույցը

¹⁷Այս հարցերի մասին տե՛ս Ն.Աղաբաբյան, ԱՆՉԱՓԱՅԱՍ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՅԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԶՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՅԱՐՑԵՐ// http://www.y-su.am/files/31Nelly_Aghababyan.pdf

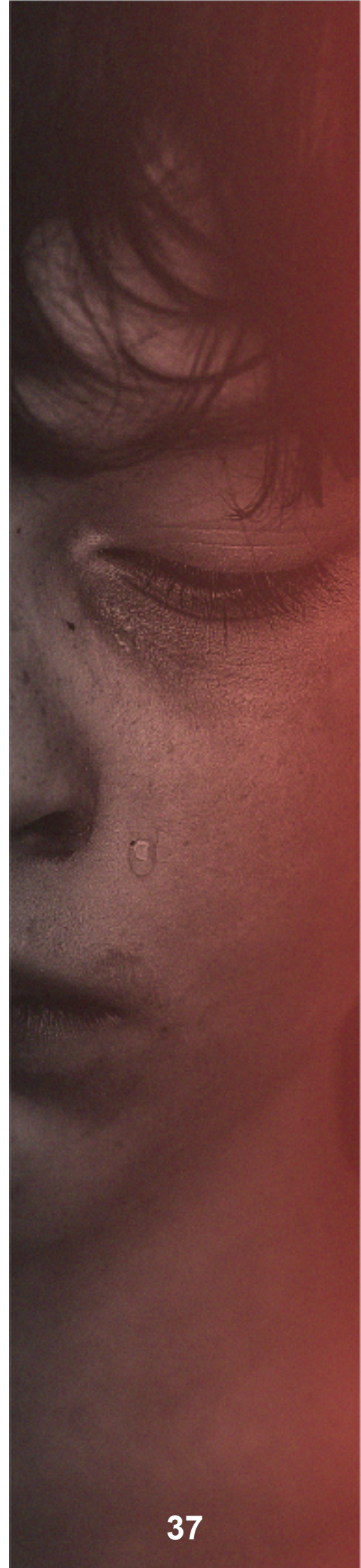
կարող էր ընդունվել, եթե բավարարված էին երկու հիմնական պահանջները՝ անհրաժեշտությունը և արժանահավատությունը¹⁸:

Սեռական հանցագործության զրհ անչափահասին դատարանում առերես հարցաքննելու հարցին անդրադարձել է նաև ԱՄՆ Գերագույն դատարանը: Այսպես՝ 1988 թվականին «Coy v. Iowa» գործով Գերագույն դատարանը գտել է, որ խախտվել է մեղադրյալի հակընդդեմ հարցման իրավունքը, քանի որ սեռական հանցագործության երկու զրհերը հարցաքննվել են միակողմանի տեսակապի միջոցով՝ պաշտպանիչ Էկրանի հետևում, որի պայմաններում երեխաները չեն տեսել մեղադրյալին, իսկ մեղադրյալը ոչ պարզ տեսանելի պայմաններում է հետևել հարցաքննությանը: Մեղադրյալը բողոքարկել է, որ պաշտպանիչ Էկրանի կիրառմամբ երեխաների հարցաքննությամբ խախտվել է դեմ առ դեմ՝ հակընդդեմ հարցման իրավունքը: ԱՄՆ Գերագույն դատարանը նշված գործով հաստատել է մեղադրյալի հակընդդեմ հարցման իրավունքի խախտման փաստը և սահմանել, որ հակընդդեմ հարցումը պետք է իրականացվի դեմ առ դեմ: Սակայն երկու տարի անց ԱՄՆ Գերագույն դատարանը Maryland v. Craig գործով վերը նշված ընդհանուր կանոնից սահմանել է բացառություն: ԱՄՆ Գերագույն Դատարանն ուժի մեջ է թողել Մերիլենդ նահանգի օրենսդրական կարգավորումը, որի համաձայն՝ դատավորը հնարավորություն ունի երեխայի հարցաքննությունն իրականացնելու միակողմանի տեսակապի միջոցով: Այս դեպքում երեխան, դատախազը և մեղադրյալի փաստաբանը գտնվել են առանձին սենյակում, իսկ դատավորը, երդվյալ ատենակալները և մեղադրյալը՝

¹⁸ [https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/642/index.do:](https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/642/index.do)

դատական նիստերի դահլիճում: Երեխան ուղղակի
և առերես հարցաքննության է ենթարկվել
առանձին սենյակում, իսկ դատական նիստերի
դահլիճում գտնվող դատավարության մասնակիցները
հարցաքննությանը հետևել են տեսակապի
միջոցով¹⁹:

¹⁹[https://supreme.justia.com/cases/federal/us/497/836/:](https://supreme.justia.com/cases/federal/us/497/836/)

1. Путеводитель о прецедентной практике Европейского суда по правам человека за 2002 года. Науч. ред.-сост. Ю.Ю. Берестнев, М.В. Виноградов. Перевод с англ. В.А. Власихина. М., 2004 // https://echr.today/catalog/knigi/putevoditel_po_pretsedentnoy_praktike_evropeyskogo_suda_po_pravamcheloveka_tom_1/,
2. Ղամբարյան Ա., Թումասյան Դ. Երեխաների սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններն ու դրանց վարույթի առանձնահատկությունները (ձեռնարկ քննիչների համար): Երևան, 2015 // http://investigative.am/images/grakanutyun/Dzernark_1.pdf,
3. Աղաբաբյան Ն. ԱՆՉԱՓԱՅԱՍ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՅԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԶՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ԶԻՄՆԱՅԱՐՑԵՐ// http://www.yసు.am/files/31Nelly_Aghababyan.pdf
4. «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի <https://rm.coe.int/168046e1e4>
5. ԵԽՆԿ «Սեռական շահագործումից երեխաների պաշտպանության վերաբերյալ» (On the Protection of Children against Sexual Exploitation) 2001 թվականի N R (2001) 16 հանձնարարական //
6. «Ռ.-ն ընդդեմ Խանի» ((1990) 2 S.C.R.531) գործով Կանադայի Գերագույն դատարանի որոշումը // <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/642/index.do>,

Լրացուցիչ մեդիա-սյուրթերը
Նախատեսված են Ձեզ
հետաքրքրող սյուրթի մասին
հավելյալ գիտելիքներ
ստանալու համար:

7. ԱՄՆ Գերագույն դատարանի Maryland v. Craig գործով որոշումը [//https://supreme.justia.com/cases/federal/us/497/836/](https://supreme.justia.com/cases/federal/us/497/836/):

